

**stec
groep**

Impact programma 'De Kop Werkt!'

Maatschappelijke en economische
effectrapportage programma 'De Kop Werkt!'
voor de regio Kop van Noord-Holland

Stec Groep aan regio de Kop van Noord-Holland

Esther Geuting, Lotte Huiskens, Peter Stopel en Jan Paul Stouten
2 juli 2018

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Inleiding	8
1.1 Aanleiding en achtergrond.....	8
1.2 Leeswijzer	10
2 Regionale opgaven en programma 'De Kop Werkt!'	11
2.1 Regio is minimale schaalniveau om zaken voor elkaar te krijgen	11
2.2 Programma en Projecten 'De Kop werkt!'	12
3 Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt	17
3.1 Hoe staat de regio ervoor?	17
3.2 Nulscenario: Trends, ontwikkelingen en prognoses.....	21
3.3 Impact Programma 'De Kop Werkt!'	24
3.4 Aanbevelingen	27
4 Arbeidsmarkt en Onderwijs	28
4.1 Hoe staat de regio ervoor?	28
4.2 Nul-scenario: trends, ontwikkelingen en prognoses.....	30
4.3 Impact programma 'De Kop Werkt!'	32
4.4 Aanbevelingen	34
5 Economie en Werklocaties	35
5.1 Hoe staat de regio ervoor?	35
5.2 Nul-scenario: Trends, ontwikkelingen en prognoses.....	41
5.3 Impact Programma 'De Kop Werkt!'	45
5.4 Aanbevelingen	48
6 Toerisme en recreatie	49
6.1 Hoe staat de regio ervoor?	49
6.2 Nulscenario: Trends, ontwikkelingen en prognoses.....	50
6.3 Impact Programma 'De Kop Werkt!'	51
6.4 Aanbevelingen bij dit deelgebied	53

Samenvatting

De gemeenten Den Helder, Hollands Kroon, Schagen en Texel en de provincie Noord-Holland werken samen in het regionaal stimuleringsprogramma 'De Kop Werkt!'. Het centrale doel van de regionale samenwerking is het creëren van een optimaal klimaat om te wonen, werken, recreëren en voor bedrijven om in de Kop van Noord-Holland te blijven of zich te vestigen en te groeien.

Hiervoor zijn vier bestuursopdrachten opgesteld, die als basis dienen voor de regionale samenwerking:

1. Havens ontwikkeling
2. Aansluiting Onderwijs Arbeidsmarkt
3. Destinatiemarketing
4. Regionaal Ambitiedocument

In het programma zijn diverse projecten opgenomen om het woon-, werk-, en leefklimaat in de Kop te verbeteren.

Hoe staat de regio er nu voor?

De bevolkingsopbouw gaat flink wijzigen

De bevolking daalt tot 2040 met circa 4%, ofwel 6.500 inwoners. Dit lijkt mee te vallen, maar het aantal jongeren daalt met bijna 10%, mensen in de leeftijd van de beroepsbevolking met meer dan 20% en het aantal ouderen vanaf 67 jaar stijgt met 30%. Deze veranderende huishoudenssamenstelling heeft een enorme impact op de Kop, op de woningmarkt, het voorzieningenniveau, de leefbaarheid en de beroepsbevolking. Zonder beleid en zonder regionale samenwerking tussen de gemeenten zal dit tot grote problemen leiden op de woning- en winkelmarkt en het draagvlak voor allerlei vormen van voorzieningen. Kwalitatieve keuzes zijn nodig om deze bevolkingstransitie goed te begeleiden.

Economie draait: geschikt personeel is schaars en wordt schaarser

De economie in de Kop draait net als in de rest van Nederland goed. De regio heeft relatief veel banen in sectoren landbouw en nijverheid. De sectoren industrie en groot- en detailhandel tonen relatief de grootste banengroei de afgelopen jaren. De Kop huisvest de volgende speerpuntsectoren:

- Agribusiness
- Marien, maritiem & offshore
- (Duurzame) Energie
- Medisch
- Vrijtijdseconomie

Grote mismatch tussen aanbod en vraag personeel

In al deze sectoren is het lastig voldoende gekwalificeerd personeel te vinden. Er is als het ware een mismatch tussen de benodigde banen en de studierichting van de afgestudeerden. Door de verwachte groei van het aantal banen in de (vooral technische) topsectoren, de daling van het aantal studenten (circa -20%) en de hoge uitstroom van personeel richting pensioen, zal deze mismatch alleen nog maar groter worden. Ook is voor groei van de speerpuntsectoren meer hoogopgeleid technisch personeel nodig, een groep die nu erg klein is in de Kop. Door al deze vraag is de werkloosheid in de Kop dan ook laag, terwijl ook veel mensen buiten de regio werken.

Een belangrijke opgave voor de Kop is het blijven aantrekken en behouden van geschikt personeel. Het vertrekoverschot van jongeren is hier mede debet aan. En dit wordt weer veroorzaakt door beperkte opleidingsmogelijkheden (geen HO en WO opleidingen in de Kop). Ook heeft de Kop het moeilijk met aantrekken van personeel van buiten de regio, omdat het imago van het woon- en leefklimaat niet optimaal is.

Potentie voor meer toerisme, nu geen groei of ontwikkeling

De Kop heeft een aantrekkelijke ligging voor toerisme en recreatie, omgeven door IJsselmeer, Wadden- en Noordzeekust en de aanwezigheid van Texel. Ook heeft het een oud historisch agrarisch- en polderlandschap met beschermde dorpsgezichten. Verder ligt het, zeker voor buitenlandse toeristen, dichtbij de toeristische hotspot MRA.

Het toerisme is dan ook een belangrijke inkomstenbron (circa 13% van totale inkomsten). De inkomsten groeien echter al een aantal jaren niet, terwijl dit in de rest van de provincie wel het geval is. Ook het aantal banen is al jaren stabiel. Het profiel van de regio is vooral voor bezoekers niet bekend, profilering is nodig.

Opbouw Programma De Kop Werkt!

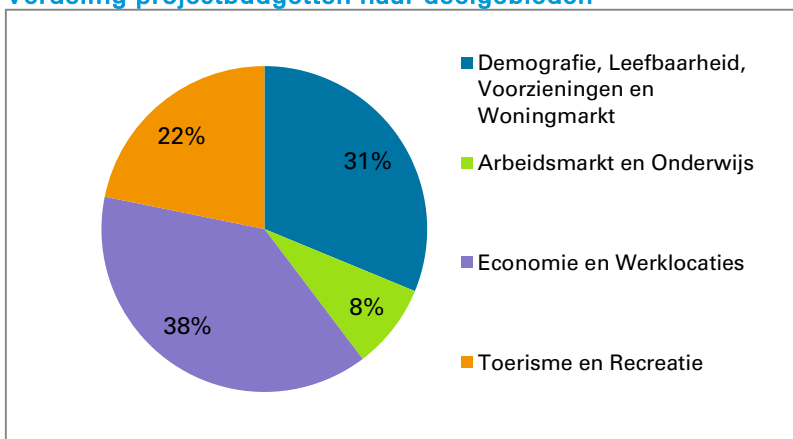
Vanuit de bestuursopdrachten destilleerden we de volgende deelgebieden die gezamenlijk bijdragen aan het creëren van een optimaal woon-, werk- en leefklimaat.

Deelgebieden beleidsdoel

De investering in de circa 50 projecten bedragen € 30 miljoen. De verdeling van deze investeringen naar deelgebieden is als volgt:

Verdeling projectbudgetten naar deelgebieden

De investeringen zijn allen gericht op het verbeteren van het woon-, werk- en leefklimaat in de Kop. Dit om de opgaven waar de regio voor staat gezamenlijk beter aan te kunnen pakken dan zonder regionale samenwerking.

Conclusies impact Programma De Kop Werkt!

Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt

De transitie in bevolkings- en huishoudensontwikkeling is zeer lastig door beleid te sturen. Wat wel met het programma bereikt wordt is een verbetering van het woon- en leefklimaat. Onderdeel hiervan is een kwalitatieve verbreding van het opleidingsaanbod en het type banen.

De impact van de projecten in het Programma is zowel kwantitatief als kwalitatief. Een belangrijk uitgangspunt dat we hanteren voor het beleidsscenario is dat we uitgaan van een lichte aanpassing van de bevolking; de impact van het gehele programma (beter woon- en leefklimaat, meer banen en beter onderwijs) zorgt er voor dat er iets minder jonge mensen en mensen in de beroepsbevolkingsleeftijd vertrekken; 2% of circa 400 personen. Deze extra personen zorgen voor de totale periode voor circa € 30 miljoen aan extra bestedingen in de retail, en op sommige plekken wellicht net dat beetje draagvlak voor bepaalde voorzieningen.

Ook op het vlak van de voorzieningen zijn keuzes nodig, gezamenlijk handelen is hierbij cruciaal. Regionale afstemming beperkt de negatieve gevolgen van de afnemende vraag naar voorzieningen, omdat zo wordt ingezet op de kracht van de diverse kernen en gemeenten. In het programma worden hiervoor goede beginstappen gezet.

Arbeidsmarkt en Onderwijs

Een betere regionale samenwerking tussen scholen, bedrijfsleven en regio zorgt voor betere aansluiting van het onderwijs op de beroepspraktijk. Hiermee wordt de kwaliteit van het onderwijs hoger, en hiermee ook interessanter voor studenten. De betere kwaliteit van het onderwijs zorgt voor een betere aansluiting op de vraag vanuit de arbeidsmarkt.

De focus van het programma op de match tussen de vraag vanuit de speerpuntsectoren en de opleidingen kan leiden tot circa 5.000 extra afgestudeerden in de betreffende sectoren. Dit heeft positieve effecten op de economie, maar ook zoals eerder vermeld, het woon- en leefklimaat in de Kop. Naast de sectorplanning en campagnes gericht op de betere aansluiting is het ook zaak om de studenten te behouden in de regio, omdat zij anders weg (blijven) trekken naar waar zij een meer interessant studeer-, woon-, en leefmilieu vinden. Promotie van de unieke kwaliteiten van de Kop is ook hier van belang.

Economie en Werklocaties

De investeringen in het verbeteren van de havenfaciliteiten in Den Helder hebben direct kwalitatieve impact. Ze verbeteren de concurrentiepositie en zorgen ervoor dat bedrijven blijven en kunnen uitbreiden. Goede voorzieningen en infrastructuur zijn randvoorwaardelijk voor de groei van de haven, ook omdat er op het gebied van offshore wind en energy geconcentreerd wordt met andere havens en om het de noodzakelijke arbeidskrachten. De voorzieningen moeten daarom op peil zijn en blijven, omdat er veel kansen liggen in de speerpuntsectoren Offshore, Energy & Maritiem en banen in de haven een grote spin-off hebben richting andere banen.

Toerisme en Recreatie

Er wordt fors geïnvesteerd in de projecten die attractieve waarde van de Kop vergroten. Deze investeringen zorgen voor een kwalitatief beter aanbod, dit alleen is echter nog niet voldoende. Daarom is een belangrijk onderdeel van de bestuursopdracht destiniemeting de profilering en marketing van de Kop. Een meer helder profiel en het benadrukken van de verschillende kwaliteiten die de regio heeft zal zorgen voor meer bezoekers, een langere verblijfstijd en hiermee hogere bestedingen en meer banen. We zien hier ook potentie voor nieuwe doelgroepen zoals ouderen, toeristen die verder kijken dan Amsterdam en een koppeling met de 'Koploperspositie' die u inneemt bij crossovers tussen sectoren Energy, Agribusiness & Landschapsbeheer en Energy, Water en Offshore.

Thema bereikbaarheid heeft overal impact

In het programma zit een aanzienlijk aantal projecten gericht op het verbeteren van de bereikbaarheid, binnen de Kop maar ook tussen de Kop en de rest van Noord-Holland. De positieve impact van een verbeterde bereikbaarheid komt dan ook vaak terug bij de effecten op alle bovenstaande beleidsvelden.

Effecten Programma De Kop Werkt!

Onderstaande tabel toont per deelgebied de effecten die kwantificeerbaar zijn. Het betreft de verwachte impact die het programma De Kop Werkt! heeft ten opzichte van een situatie waarin er niet wordt samengewerkt tussen gemeenten, geen gerichte investeringen komen en geen beleid wordt geformuleerd om de opgaven die er zijn aan te pakken.

Tabel: Effecten beleid 'De Kop werkt!' op Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt

Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt			
	Nulscenario	Beleid Programma De Kop Werkt!	Impact programma tov Nulscenario
Bevolking 2040	Ontwikkeling2016-2040: - 6.500	Ontwikkeling2016-2040: - 6.072	Een verminderde afname van circa 400 personen
Huishoudens	Ontwikkeling2016-2040: 2.070	Ontwikkeling2016-2040: 2.150	Een extra toename 80 huishoudens
Bestedingen retail	Een afname van € 660 miljoen tussen 2016 en 2040	Een afname van € 630 miljoen tussen 2016 en 2040	€ 30 miljoen
Waardedaling retail vastgoed (leegstand)	Daling vastgoed-waarde: € 23 miljoen	Daling vastgoed-waarde: € 22 miljoen	€ 1 miljoen
Voorzieningen	--	-	Nog steeds een afname, maar minder sterk
Leefbaarheid	-	+	Leefbaarheid verbetert iets, in plaats van verslechtering
Arbeidsmarkt en Onderwijs			
Afgestudeerden en speerpuntsectoren	36.000	41.000	5.000
Mismatch speerpuntsectoren	--	-	+
Economische groei speerpuntsectoren	0	+	+
Effect op woon- en leefklimaat	0	+	+
Economie en Werklocaties			
Banen	-5.700 <> + 2.700	2.700	0 – 8.400
Investeringen Research & Development	€ 4,2 miljard	€ 4,3 miljard	€ 78 miljoen
Transitie haven marine -> marine civiel & olie/gas -> windenergie	0	+	+
Toerisme en Recreatie			
Aantal banen	Stand: 5.595 Ontwikkeling: + 215	Stand: 5.865 Ontwikkeling: + 485	Extra toename van circa 270 banen
Aantal bezoekers	Groeit met 4%	Groeit met 10%	Stijging van 6% extra
Bestedingen	Een toename van € 72 miljoen tussen 2016 en 2040	Een toename van € 160 miljoen tussen 2016 en 2040	Een extra toename van € 90 miljoen over de gehele periode (6% totaal)

Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt

De impact van de projecten in het Programma is zowel kwantitatief als kwalitatief. Een belangrijk uitgangspunten dat we hanteren voor het beleidsscenario is dat we uitgaan van een lichte aanpassing van de bevolking; de impact van het gehele programma zorgt er voor dat er iets minder jonge mensen en mensen in de beroepsbevolkingsleeftijd vertrekken; 2% of circa 400 personen. Deze extra personen zorgen voor de totale periode voor circa € 30 miljoen aan extra bestedingen in de retail, en op sommige plekken wellicht net dat beetje draagvlak voor bepaalde voorzieningen.

Gewerkt wordt aan het verbeteren van de totale woningvoorraad (levensloopbestendig) met aandacht voor de regionale verschillen en behoeften.

Arbeidsmarkt en Onderwijs

De impact van de projecten in het Programma laat zich moeilijk kwantificeren. We vinden de investeringen in de sectorplannen noodzakelijk voor de groei ambitie die de regio heeft, met name gericht op de speerpuntsectoren. Uit onderzoek blijkt dat de regionale arbeidsmarkt een belangrijke locatievestigingsfactor is. Dit geldt niet alleen voor nieuwe bedrijven, maar ook voor bestaande locaties. Het beleid heeft naar verwachting een positieve invloed op:

- het aantal studenten in de Kop (woon- leefklimaat wordt beter, de regio als arbeidsmarkt wordt gepromoot en de opleidingen worden kwalitatief beter en breder)
- dit zorgt voor een verkleining van de mismatch
- de economische ontwikkeling van de verschillende speerpuntsectoren
- het woon- en leefklimaat, meer jongeren en hoger opgeleiden leidt tot een betere woonomgeving en meer draagvlak voor voorzieningen.

Economie en Werklocaties

De impact van de projecten in het Programma tonen een aantal kwantificeerbare effecten. Het beleid en de verschillende projecten hebben naar verwachting een positieve invloed op:

- Het aantal banen. We gaan uit van een banengroei conform het WLO-hoog scenario. Dit komt omdat er middels het programma vol wordt ingezet op randvoorwaardelijke verbeteringen van het vestigingsklimaat, onder andere door het verminderen van de mismatch op de arbeidsmarkt, het verbeteren van de condities in en bereikbaarheid van de Port of Den Helder, de bereikbaarheid van de regio en de stimulering van hotspots zoals de Energy & Health Campus. Investeringen ten behoeve van de haven hebben qua werkgelegenheid een groot multiplier effect.
- De hoogte van de investeringen in Research & Development, met name door de groei van de speerpuntsectoren waar veel innovatie plaatsvindt.
- De transitieopgave van de haven Den-Helder: van marinehaven naar meer samenwerking tussen marine en civiel en van olie/gas haven naar meer windenergie en servicehaven. Zonder noodzakelijke investeringen komen deze transitie niet van de grond en zou Den Helder terrein verliezen ten opzichte van concurrerende havens als Zeeland Seaports en Eemshaven.

Toerisme en Recreatie

De impact van de projecten in het Programma tonen een aantal kwantificeerbare effecten. Het beleid en de verschillende projecten hebben naar verwachting een positieve invloed op:

- Het aantal banen. We gaan uit van een banengroei conform het WLO-hoog scenario, waarbij voor de sector horeca en vrije tijd een groei van 9% mogelijk is
- Het aantal bezoekers neemt toe met 6%, dit komt door de projecten die ingrijpen in de bereikbaarheid (met name via water), de kustbeleving, en de openbare ruimte van verschillende kernen. Hiernaast wordt sterk ingezet op de promotie van de Kop als bestemming.
- Door het verbeterde toeristische profiel en de promotie van de Kop komen er meer mensen, die ook meer van de regio verkennen en hierdoor langer zullen blijven. De jaarlijkse bestedingen per bezoeker stijgen hiermee.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en achtergrond

De gemeenten Den Helder, Hollands Kroon, Schagen en Texel en de provincie Noord-Holland werken samen in het regionaal stimuleringsprogramma 'De Kop Werkt!'. Het centrale doel van de regionale samenwerking is het creëren van een optimaal klimaat om te wonen, werken, recreëren en voor bedrijven om zich in de Kop van Noord-Holland te vestigen en te groeien.

In 2015 zijn vier bestuursopdrachten opgesteld, die als basis dienen voor de regionale samenwerking:

1. Havens ontwikkeling
2. Aansluiting Onderwijs Arbeidsmarkt
3. Destinatiemarketing
4. Regionaal Ambitiedocument

Voor de uitvoering van concrete projecten (looptijd 2017-2020) binnen het Programma 'De Kop werkt!' is een bijdrage van € 15 miljoen beschikbaar gesteld door de raden van de vier gemeenten en een cofinanciering van ook € 15 miljoen door de provincie Noord-Holland. De vijf partijen hebben in het voorjaar van 2017 een Samenwerkingsovereenkomst voor de uitvoering van het programma 'De Kop werkt!' opgesteld waarin afspraken zijn gemaakt over projecten, financiering en samenwerking.

Kern van de bestuursopdrachten is een gezamenlijke, regionale koers om het woon-, werk- en leefklimaat te optimaliseren, en de kansen die in de regio bestaan op de vier thema's succesvol te verzilveren. Binnen het programma 'De Kop werkt!' werken de vier gemeenten nauw met de provincie samen. De toekomstige kansen en ruimtelijke opgaven hebben immers in elk van de vier bestuursopdrachten een bovenlokale reikwijdte, waarvan de voordelen het beste benut kunnen worden wanneer de regio Kop waar relevant als één ruimtelijke entiteit wordt gezien, en gemeentegrenzen vanuit de bestuursopdrachten een minder zwaarwegende rol spelen.

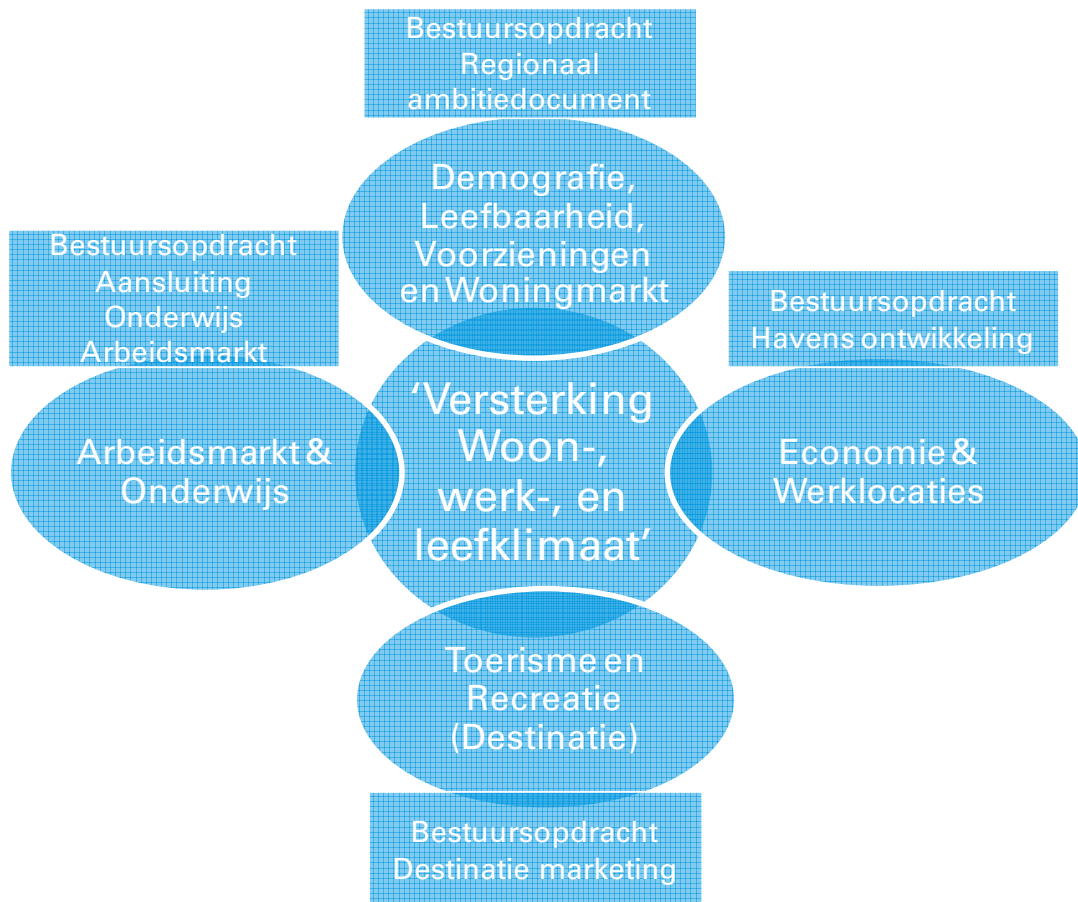
- Kansen liggen er in de eerste plaats in de specifieke omgevingskwaliteiten van de regio, de sterke aanwezige economische clusters gerelateerd aan haven, logistiek en agro, en de groei van toerisme en recreatie.
- Kansen ziet de Kop ook voor zichzelf in het bovenregionaal aantrekken van economie en bevolking uit de Metropoolregio Amsterdam.
- Uitdaging zit in het geleiden van de demografische transitie.

Alle kansen en uitdagingen hebben impact op de verwachte ontwikkelingen voor de woningmarkt, voorzieningen, arbeidsmarkt en het economisch potentieel, en hebben een uitdrukkelijk bovenlokaal karakter. Goede regionale samenwerking helpt bij het aanbrengen van focus in de opgave, het goed profileren van de regio vanuit economie en toerisme en wonen en het kiezen voor de ingrepen waar de regio als geheel het meest baat bij heeft.

In de bestuursopdrachten zien we de volgende deelgebieden die gezamenlijk bijdragen aan het creëren van een optimaal woon-, werk- en leefklimaat.

Figuur 1: Deelgebieden van het beleidsdoel 'versterking woon-, werk-, en leefklimaat'

Maatschappelijke en economische effectrapportage

De opgave voor de regio ligt in het goed benutten van de kansen in het versterken van economisch vitaliteit, waarbij focus op de kracht een belangrijk uitgangspunt is, en de regiogemeenten samenwerken om de randvoorwaarden daarvoor zo goed mogelijk daarbij te laten aansluiten. Dit is de kern van het programma 'De Kop Werkt!'; doen wat nodig is om het woon-, werk- en leefklimaat van de Kop voor de toekomst te behouden en te versterken!

Er is behoefte aan inzicht in de resultaten van het programma. De stuurgroep heeft daarom besloten om voor de duur van het programma de voortgang en effectiviteit van het programma te kunnen volgen. Met dit doel is deze (eerste) maatschappelijke en economische effectrapportage opgesteld. Hierin worden de verwachte effecten van het programma in beeld gebracht, en ontstaat op hoofdlijn inzicht in de bijdrage van het programma aan veranderingen op het gebied van wonen, werken en leven.

We starten hiervoor eerst met de stand van zaken van het woon-, werk-, en leefklimaat in de Kop nu. We zetten voor de verschillende deelgebieden de relevante feiten, cijfers en belangrijkste kwalitatieve kenmerken op een rij. Voor deze nulmeting vertalen we de belangrijkste cijfers, maar ook de kwalitatieve aspecten per deelmarkt naar meetbare kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren.

Hierna vertalen we de huidige stand van zaken richting de toekomst op 2 manieren:

- indien er geen specifiek beleid wordt gevoerd voor het creëren van een optimaal klimaat om te wonen, werken, recreëren en voor bedrijven om zich in de Kop van Noord-Holland te vestigen (nul-scenario)
- en een scenario waarin dit wél wordt gedaan, middels het programma 'De Kop werkt!' (beleidsscenario)

Via deze methodiek (de vergelijking van de ontwikkeling in het nul-scenario en de verwachte ontwikkeling van de regio in het scenario waarin u het Programma 'De Kop Werkt!' inzet) verkennen we op voorhand de verwachte maatschappelijke en economische effecten van de vier bestuursopdrachten.

1.2 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 gaat in op de verschillende projecten uit het programma 'De Kop werkt!' en de verdeling van deze projecten naar deelgebieden. Duidelijk wordt dat projecten vaak impact hebben op meerdere deelgebieden en deze elkaar ook kunnen versterken.

De impact van het programma wordt beschreven op basis van 4 deelgebieden die gezamenlijk het beleidsdoel 'versterking van woon-, werk- en leefklimaat' beschrijven.

- Deelgebied: demografie, leefbaarheid, voorzieningen en woningmarkt (hoofdstuk 3)
- Deelgebied: arbeidsmarkt & onderwijs (hoofdstuk 4)
- Deelgebied: economie & werklocaties (hoofdstuk 5)
- Deelgebied: toerisme en recreatie (destinatie) (hoofdstuk 6)

Elk van deze hoofdstukken starten met een beschrijving van hoe de regio er voor staat op het gebied van dit deelgebied (paragraaf 1). Elke paragraaf 2 beschrijft de autonome verwachte ontwikkeling van dit deelgebied indien er geen specifiek beleid wordt gevoerd voor het creëren van een optimaal woon- en leefklimaat (nul-scenario),

In paragraaf 3 geven we een overzicht van de projecten die een impact hebben op het betreffende deelgebied, en brengen we de verwachte effecten van het programma in beeld. Zo ontstaat per deelgebied inzicht in de bijdrage van het programma aan versterking van het woon-, werk- en leefklimaatklimaat. Elk hoofdstuk per deelgebied eindigt met aanbevelingen om de effectiviteit van het Programma te vergroten en de kansen die u als regio heeft nog beter te kunnen benutten.

2 Regionale opgaven en programma 'De Kop Werkt!'

2.1 Regio is minimale schaalniveau om zaken voor elkaar te krijgen

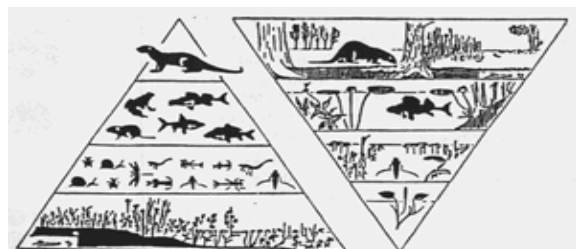
De Kop heeft in de volle breedte te maken met de trendbreuk in demografie en ruimtelijke ontwikkeling. Het gaat dan vooral om grote veranderingen in leeftijdsopbouw, samenstelling van huishoudens, voorkeuren van consumenten en gebruikers en leefstijl, bij een stabiliserende huishoudensontwikkeling. Daarnaast heeft u – net als andere regio's - te maken met kwalitatieve veranderingen in hoe we wonen, werken en winkelen. Dit alles moet een plek krijgen in de brede benadering op deze veranderingen in de Kop.

Juist het regionale perspectief is belangrijk om te komen tot een goede aanpak van de effecten van de gesignaleerde trends. De regio is zowel ruimtelijk als bestuurlijk het meest effectieve schaalniveau voor de aanpak van de effecten van demografische transitie, dit zien we ook in andere regio's en komt ook naar voren in het advies 'Grenzen aan de Krimp' van de Commissie TMR¹. Juist regionaal samenwerken helpt om te kiezen voor een sterk onderscheidend gezamenlijk profiel als regio en elkaar te versterken waar dat kan. Zo kan het vestigingsklimaat het beste versterkt worden, wordt het perspectief van de regio aantrekkelijker en versterkt dat ook de binding van bewoners en bedrijven. Een overlap met acties door de provincie is zeker gewenst, omdat ook hier inrichtingskeuzes plaatsvinden in de lijn van het programma (denk aan provinciale- en Rijkswegen, ruimtelijke ordening en toerisme) die een vliegwieleffect kunnen hebben op de overige investeringen in het programma.

In het programma bepaalt de regio samen waar wordt geïnvesteerd in kwaliteit, en waar niet. Keuzes zijn nodig om te prioriteren welke investeringen het meest effect hebben voor de verbetering van de woon-, werk- en leefklimaat in de Kop. Deze keuzes zijn gemaakt in het programma 'De Kop Werkt!', dat focus aanbrengt in de gezamenlijke inspanningen. Door nu keuzes te maken vanuit een gemeente-grensoverstijgend perspectief heeft elke euro maximaal effect.

BOX: BESCHOUW HET FUNCTIONEREN VAN DE KOP ALS EEN BESTAAND ECOSYSTEEM, VERBETERING HIERVAN IS HET DOEL.

Wanneer u de economische structuur van de Kop vergelijkt met een ecosysteem en een voedselpiramide dan staan bijvoorbeeld de grote kernen Den Helder en Schagen, als locaties met de meest economische dynamiek, werkgelegenheid en voorzieningen en onderscheidende vestigingsmilieus voor

¹ zie ook rapport Team Midterm Review Bevolkingsdaling

ondernemers, terwijl kernen als Anna Paulowna, Middenmeer en Callantssoog belangrijk en onderscheidend zijn voor woonconsumenten en bezoekers. Kortom: specifieke woon- en bijvoorbeeld voorzieningenmilieus met een grote reikwijdte en drempelwaarde, voor allen die een bijzondere habitat nodig hebben. De Kop kan in de kleine kernen rustzoekers goed faciliteren. Juist de regionale ruimtelijke samenballing van de volle breedte van zowel de functies (in de voedselpiramide) als het vestigingsklimaat (de habitat) maakt de Kop tot het huidige 'ecosysteem'. Deze samenballing van het ecosysteem optimaliseren door gerichte ingrepen in het woon-, leef en werkklimaat is het doel van het Programma 'De Kop Werkt!': een zo optimaal mogelijk functionerende regio met een sterk woon-, werk-, en leefklimaat.

Focus op kwaliteit, kwantiteit is er genoeg

De kwantitatieve vraag-aanbod verhoudingen zijn op de verschillende deelgebieden op dit moment veelal in balans. De prognoses voor bevolkingsopbouw en beroepsbevolking leiden tot oplopende mismatch in kwantiteit en kwaliteit. Belangrijk is daarom aan de hand van het programma 'De Kop Werkt!' het roer om te gooien en te kiezen ten faveure van de vier bestuursopdrachten en versterking van de kracht van de Kop. En niet oude plannen in de benen te houden die inzetten op nieuwbouw van meer van hetzelfde, in onder andere de woningmarkt en de bedrijfsruimtemarkt. De regio en haar partners moeten met hoge prioriteit aan de slag met het verbeteren van de kwaliteit van het bestaande, en het vergroten van de economische vitaliteit. De keuzes die in het programma worden gemaakt helpen hierbij.

Het gaat om een kwalitatieve verbetering van het woningaanbod, afgestemd op de toekomstige behoeften van de doelgroep (hoog aandeel vergrijzing) en bijbehorende voorzieningen (minder scholen, maar meer zorg). Ook de mismatch tussen arbeidsmarkt en onderwijs staat hoog op de agenda, hier gaat het niet om meer studenten, maar om het behoud van studenten voor de regio en de studiekeuzes die ze maken. Op het gebied van toerisme en recreatie focust u met het programma op de profilering van de Kop en op de kwalitatieve verschillende elementen binnen de Kop. Daarnaast zet u stevig in op versterking van de havenontwikkeling, een sector met potentieel, die de regio uniek maakt.

2.2 Programma en Projecten 'De Kop werkt!'

Binnen de bestuursopdrachten zijn alle projecten ingedeeld naar frames. Er zijn zo'n 50 projecten waar door de partijen gezamenlijk € 30 miljoen in geïnvesteerd wordt. De onderverdeling van het investeringsbudget naar frames is als volgt:

Tabel 1: Investerings naar frame

Investerings projecten naar frame	Naar deelgebied	Investering (x miljoen)
Subtotaal Attractieve Noordzeekust	Toerisme en Recreatie	€ 5,8
Subtotaal Offshore Maintenance en Energyport	Economie en Werklocaties	€ 5,6
Subtotaal Grootschalige energie- en productielandschap / Seed Valley & BioValley	Economie en Werklocaties	€ 1,0
Subtotaal Algemene regionale opgaven	Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt & Economie en Werklocaties & Toerisme en Recreatie	€ 13,4
Subtotaal Arbeidsmarkt en Onderwijs	Arbeidsmarkt en Onderwijs	€ 2,2
Subtotaal Destinatiemarketing	Toerisme en Recreatie	€ 1,6
Subtotaal Overig	Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt	€ 0,1
Organisatie Sail	Toerisme en Recreatie	€ 0,2
Onvoorzien	-	€ 0,2
Totaal		€ 30 miljoen

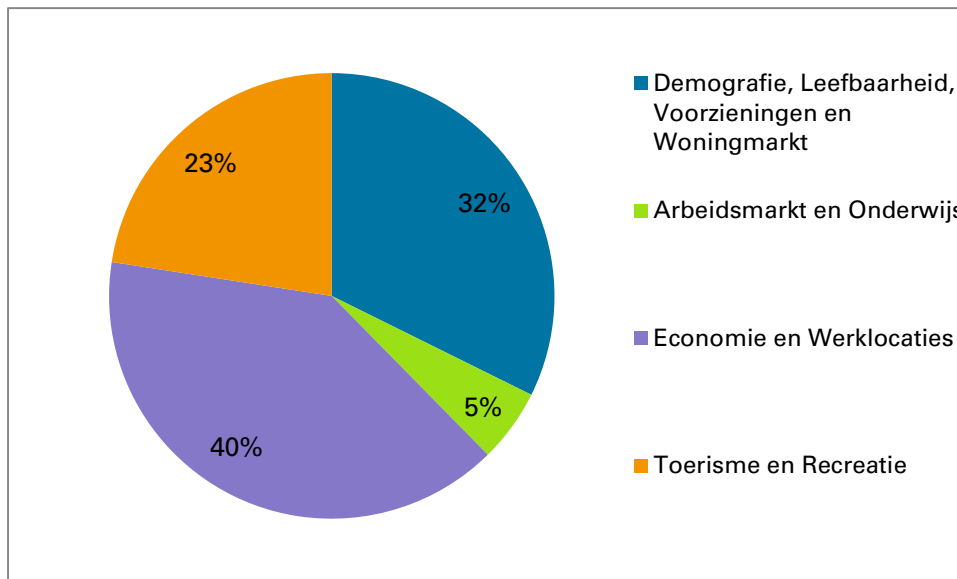
Bereikbaarheid heeft impact op alle deelgebiedend

De verdeling naar frames is divers, per frame zijn er meerdere projecten die soms impact hebben op één beleidsdoel zoals de Attractieve Noordzeekust, maar vaker op meerdere terreinen impact hebben. Zo zijn diverse projecten in het frame Algemene regionale opgaven gericht op het verbeteren van de bereikbaarheid, de kernen en het openbaar gebied. Dit type investeringen heeft hiermee impact op de deelgebieden Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt, Onderwijs & Arbeidsmarkt, Economie & Werklocaties, Toerisme en Recreatie (destinatie). Het thema bereikbaarheid komt dan ook terug in alle hoofdstukken, omdat zowel de interne bereikbaarheid, als de verbinding met de rest van Noord-Holland bijdraagt aan een beter woon-, werk- en leefklimaat.

De investeringen zijn allen gericht op het verbeteren van het klimaat voor wonen, werken en recreëren. Een verdeling van het budget naar de verschillende deelgebieden is hiermee niet exact te maken. Toch geeft onderstaande figuur een beeld van waar de investeringen voor bedoeld zijn; het betreft de optelling van alle projectbudgetten naar deelgebied (het totaal is hiermee hoger dan € 30 miljoen omdat het aanpakken van een stuk weg zowel effecten heeft op bereikbaarheid voor bewoners (woningmarkt en leefbaarheid) als voor de werkgelegenheid en bedrijven (economie en werklocaties).

Figuur 2: Verdeling projectbudgetten naar deelgebieden

De grootste investeringen van het Programma 'De Kop werkt!' gaan naar de verbetering van de bereikbaarheid via weg en water, de infrastructuur van de Port of Den Helder en de kernen. Ook wordt een flink deel geïnvesteerd in de kwaliteit van het recreatieve aanbod, zo'n kwart van het totale budget. Voor de bestuursopdracht Arbeidsmarkt en Onderwijs, dat tot doel heeft de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren, is minder investeringsruimte. Dit deelgebied heeft minder dan de andere terreinen een uitgewerkt projectenaanbod, en zet onder andere meer in op sturing door verdergaande samenwerking tussen partijen, dit is in de regel ook minder kapitaalintensief dan investeringen in fysieke ingrepen in infra of gebieden.

De hoofdstukken per deelgebied (hoofdstuk 3 tot en met 6) geven het overzicht van projecten per deelgebied en de specifieke investeringen, hierdoor komen zoals gezegd een aantal projecten bij meerdere deelgebieden terug.

Investeringen in één deelgebied hebben effect op andere deelgebieden

Investeringen, projecten en processen gericht op één van de deelgebieden hebben ook invloed op de andere deelgebieden, zie figuur 3. Soms is dit effect groter, soms minder. Een aantal voorbeelden, zie hoofdstuk 3 tot en met 6 voor nadere uitwerking:

Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt

Binnen deze pijler heeft vooral de demografische ontwikkeling van de bevolking impact op de andere deelonderwerpen. Minder leerlingen op basis- en vervolgscholen betekent minder scholen, meer ouderen betekent een andere vraag naar woningen en voorzieningen, minder inwoners leidt tot minder winkels et cetera.

Verder heeft dit deelgebied effect op de arbeidsmarkt en het onderwijs. De groep van de potentiële beroepsbevolking wordt aanzienlijk kleiner (bijna een kwart) en het aantal studenten zal gaan afnemen.

Economie en Werklocaties

De groei van de regionale economie leidt tot extra banen en vraag naar werknemers. Een deel hiervan is woonachtig in de Kop of verhuist voor deze baan naar de Kop. Ook een ander type vraag naar werknemers, bijvoorbeeld meer hoogopgeleiden, zorgt voor meer inwoners met hogere inkomens en hiermee kansen voor onder meer de woningmarkt. Meer banen betekent ook meer baankansen voor jongeren, deze aansluiting tussen economie en arbeidsmarkt kan zorgen voor veranderingen in demografie en woningmarkt (en bijbehorende leefbaarheid en voorzieningenniveau).

Arbeidsmarkt & Onderwijs

Een verbeterde aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt verbetert de groeikansen van de economie in de Kop. Bij onvoldoende geschikt personeel ondervinden bedrijven hinder van het niet of moeilijk kunnen aantrekken van personeel. Gevolg kan zijn dat bedrijven investeringen stopzetten en verhuizen naar buiten de regio. We zien bijvoorbeeld in de logistieke markt dat de aanwezigheid van geschikt personeel een steeds belangrijkere factor wordt in de vestigingskeuze van bedrijven. Een verbreding van het opleidingen aanbod, bijvoorbeeld met associate degree opleidingen, betekent dat meer studenten in de Kop zullen blijven studeren. Dit heeft positieve gevolgen voor de bevolkingsopbouw, leefbaarheid en woningmarkt. Primaire partij hiervoor is het onderwijs, waarbij overheid en bedrijfsleven kunnen ondersteunen en faciliteren.

Toerisme en Recreatie

Projecten en investeringen gericht op de groei en kwalitatieve verbetering van deze sector hebben een positief effect op de werkgelegenheid en de economie, maar verder ook op het leefklimaat van de Kop. De voordelen van meer en betere recreatiemogelijkheden zijn immers niet alleen voor bezoekers, maar ook voor inwoners. Verder zorgen de extra bezoekers voor meer draagvlak onder diverse voorzieningen die niet volledig tot de toeristische sector gerekend worden, zoals horeca en winkels.

Figuur 3 : Beïnvloeding en effecten deelgebieden

Meer dan 75% van de investeringen gaat naar directe investeringen in woon-, leef- en werkklimaat

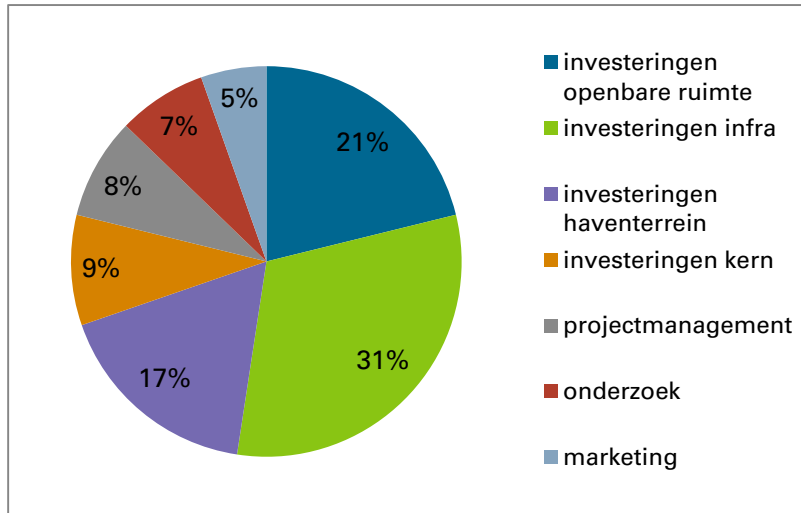
Figuur 4 toont de verdeling van de in de bestuursopdrachten opgenomen projecten naar type project. We zien dat meer dan driekwart van de projectinvesteringen gericht zijn op directe investeringen in gebieden (fysieke ingrepen). Het gaat om aanleg of kwalitatieve verbetering van wegen, haventerreinen en kernen. Deze gerichte investeringen dragen direct bij aan de verbetering van het woon-, leef- en werkklimaat in de Kop. Een deel van de investeringen in infrastructuur betreft onderzoekskosten ten behoeve van deze projecten. Investeringen in bereikbaarheid hebben vaak een grote spin-off. Zo wordt de bereikbaarheid beter voor de inwoners, wat de leefbaarheid kan verbeteren, terwijl de regio ook relatief meer bereikbaar wordt ten opzichte van de rest van Noord-Holland, wat perspectieven biedt voor de woningmarkt en het aantrekken van gekwalificeerd personeel.

De marketing investeringen zijn geheel voor de positionering van de Kop als attractieve regio voor verblijf en recreatie. De investeringen in onderzoek zijn vooral gericht op het verbeteren van het woon- en

werkklimaat en het projectmanagement is gericht op de sectorale campagnes voor betere aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt.

Figuur 4 : Verdeling investering 'De Kop werkt!' naar type project

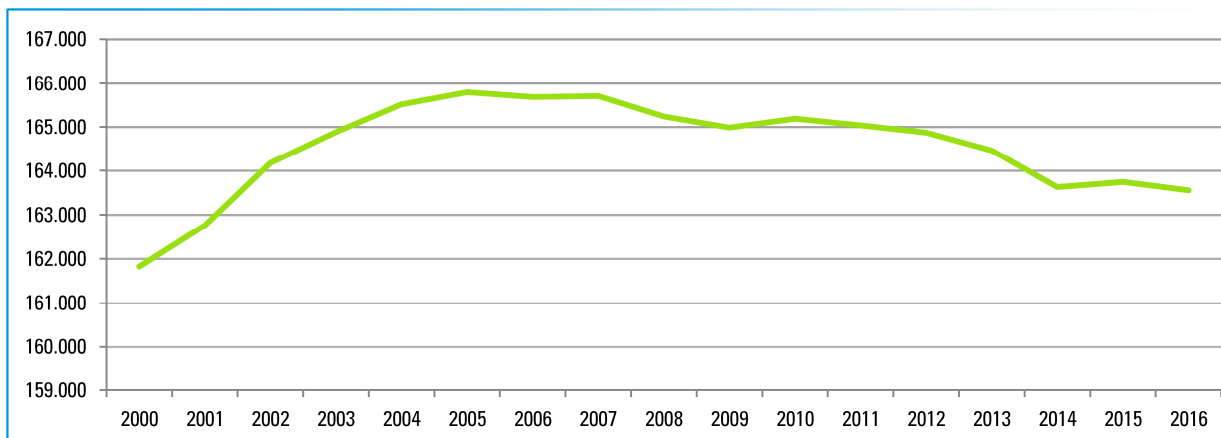
3 Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt

3.1 Hoe staat de regio ervoor?

Historische bevolkingsontwikkeling laat een afname zien in de regio

De totale bevolking in de Kop van Noord-Holland bestaat uit circa 163.550 inwoners (73.000 huishoudens). Hiervan wonen circa 56.280 inwoners in Den Helder, circa 47.550 in Hollands Kroon, circa 46.000 in Schagen en circa 13.570 op Texel. De afgelopen 10 jaar is het aantal inwoners afgenomen met circa 2.150 (1%). Zie onderstaand figuur.

Figuur 5: Ontwikkeling van het aantal inwoners in de Kop van Noord-Holland

Bron: CBS (2016), bewerking Stec Groep (2018).

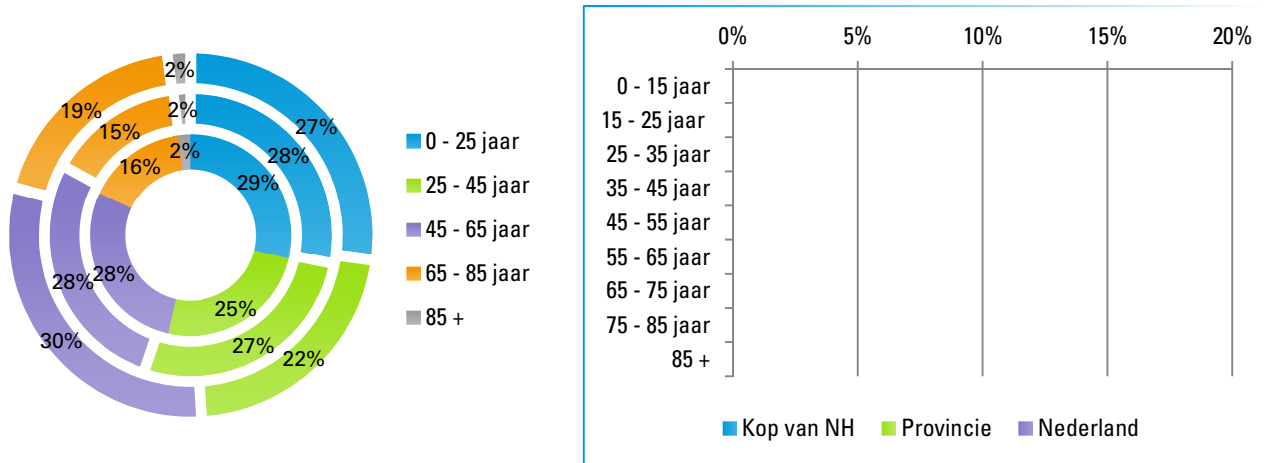
Afname van het aantal jongeren in de Kop

Veel jongeren in de Kop trekken weg voor studie en werk, in 2016 ging dit per saldo om 630 personen jonger dan 30 (bron: CBS). Dit heeft een negatief effect op het voorzieningenniveau van bijvoorbeeld scholen en winkels, vooral in de kernen met de sterkste demografische transitie.

Relatief veel oudere huishoudens

In de Kop zijn nu relatief veel oudere huishoudens (21% 65-plussers versus 18% in Nederland). Ook in de leeftijdsgroep tot 65 jaar is het aandeel in de Kop bovengemiddeld, zie onderstaande figuren. De leeftijd en samenstelling van huishoudens verandert als gevolg van vergrijzing en huishoudensverdunding.

Figuur 6: Opbouw bevolking in Kop van Noord-Holland (buitenste ring), provincie Noord-Holland (middelste ring) en Nederland (binnenste ring) naar leeftijd

Bron: CBS (2016), bewerking Stec Groep (2018).

Bestaande woningvoorraad: relatief veel grondgebonden woningen en overwegend koop

De Kop is een grote regio met enkele grotere kernen als Den Helder en Schagen, maar ook veel kleinere kernen verdeeld over de regio. In totaal telt de woningvoorraad 74.780 woningen in 2016 (bron: CBS). De meeste woningen in de Kop zijn eengezinswoningen (circa 82%), meer dan gemiddeld in Nederland (circa 64%). Daarnaast bestaat de meerderheid van de woningvoorraad uit koopwoningen (circa 62%).

Net als in de rest van Nederland is aanpassing van de bestaande voorraad naar levensloopbestendige woningen een opgave. Ouderen willen langer thuis wonen, mits hun woningen goed aangepast kunnen worden aan de behoefte.

De druk op de woningmarkt is beneden gemiddeld (bron: NVM en CBS). Dit betekent dat er voor woningzoekers genoeg huizen beschikbaar zijn en dat de prijzen beneden gemiddeld zijn (en minder hard stijgen) dan in andere delen van Nederland. In de Kop wonen bovengemiddeld veel gezinnen en stellen (daarom ook veel koop- en eengezinswoningen). In de woningvraag zit hier in absolute zin dan ook de grootste vraag.

Qua woningbouw betekent de beperkte huishoudensgroei dat er nog een groei te verwachten valt in het aantal woningen (circa 4.000), en dat er de middellange termijn overwegend vervangingsvraag nodig zal zijn. De aankomende transitieperiode vraagt om een nieuwe kijk op de bestaande voorraad van woningen en voorzieningen. Kwaliteit wordt belangrijker dan kwantiteit. Transformatie van bestaande woningen gaat een belangrijkere rol krijgen en woningen die worden toegevoegd moeten echt een aanvulling bieden op de bestaande voorraad en op de juiste plekken gerealiseerd worden.

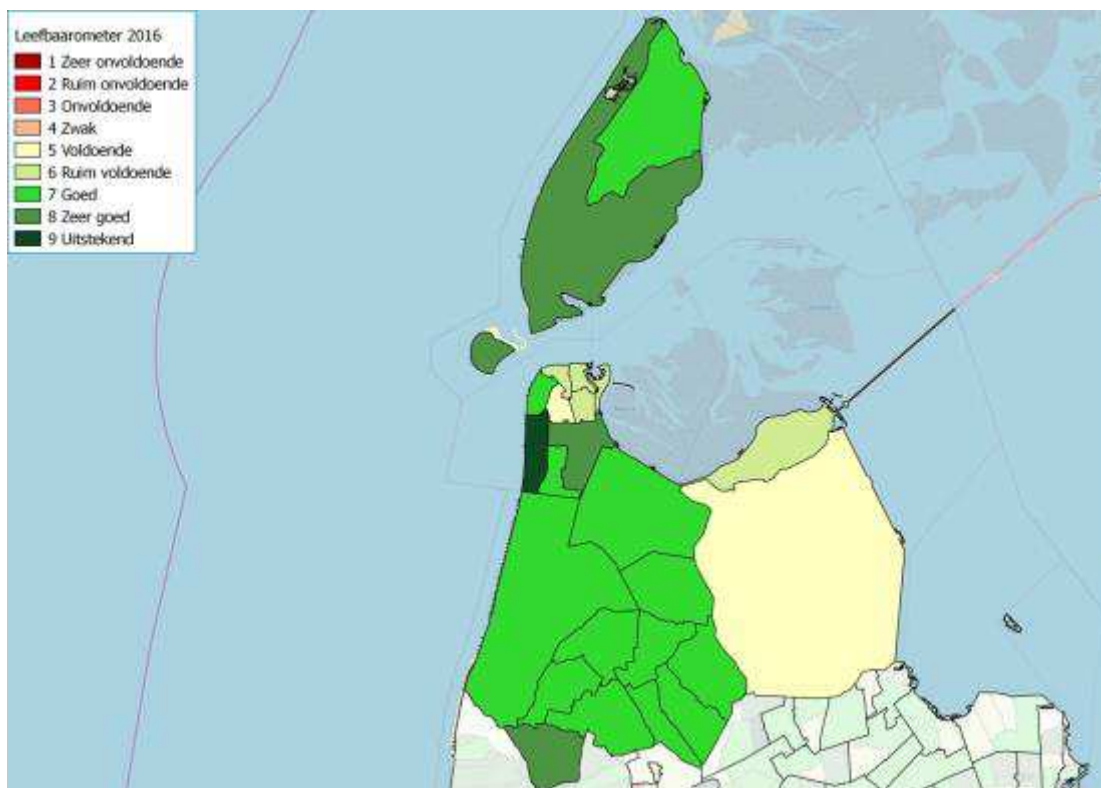
Omdat de plek waar mensen wonen, sterk verbonden is met de leefbaarheid en de aanwezige voorzieningen ter plaatse is de huishoudensontwikkeling een belangrijke factor voor de staat van de woningmarkt, leefbaarheid, voorzieningen en de ontwikkeling hiervan.

Leefbaarheid is gemiddeld goed en beter dan in rest van Nederland

De leefbaarheid, gemeten in de landelijke Leefbaarometer, is over het geheel genomen in de Kop zeer bovengemiddeld goed. Met uitzondering van Den Helder en de Oostkant van Hollands Kroon scoort het gebied goed tot uitstekend². De Leefbaarometer omvat onderdelen als woningmarkt, voorzieningenniveau, openbare ruimte en mate van overlast en veiligheid.

² Het betreft relatief grote gebieden, waarbinnen ook nog verdere differentiatie bekend is. Zo scoren delen van Hollands Kroon die nu voldoende scoren op een lager detailniveau hoger.

Figuur 7: Leefbaarometer voor de Kop van Noord-Holland (2016)

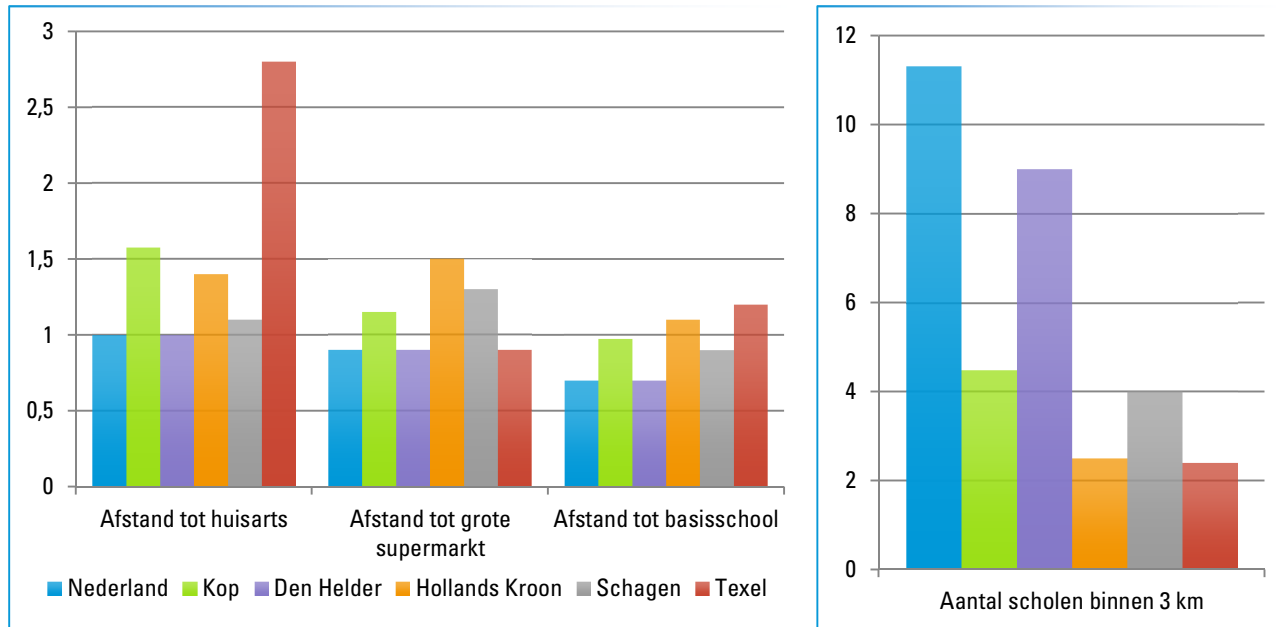
Bron: Leefbaarometer (2016), bewerking Stec Groep (2018).

Beperkt aanbod van en grote afstand tot voorzieningen beïnvloedt de leefbaarheid

De Leefbaarometer is opgebouwd uit circa 100 indicatoren, verdeeld naar 5 hoofdindicatoren. Opvallend is dat alle gemeenten (behalve Den Helder) beneden gemiddeld scoren op de hoofdindicator voorzieningen. Indicatoren binnen deze categorie zijn onder andere het aantal voorzieningen als winkels, horeca, scholen, bibliotheken en zwembaden. Hiernaast is de afstand tot deze voorzieningen input voor de beoordeling.

De afstand tot een huisarts, grote supermarkt en basisschool zijn in de Kop groter dan gemiddeld in Nederland. In Den Helder is de bereikbaarheid van deze voorzieningen wel vergelijkbaar, maar in de meer landelijke gemeenten niet. Zie onderstaande figuur.

Figuur 8: nabijheid van voorzieningen (links) en aantal scholen (rechts) in de Kop, per gemeente en vergeleken met Nederland (in km)

Bron: CBS (2016), bewerking Stec Groep (2018).

Winkels onder druk: relatief veel aanbod voor wijzigende samenstelling van de bevolking

In de Kop zijn zo'n 1.200 verschillende winkels (330.000m² aan verkoop vloer oppervlak), afgezet tegen het aantal inwoners zijn er bovengemiddeld veel winkels vergeleken met Nederland (brond: KSO). Dit is voor een deel te verklaren door de kracht van het toeristisch profiel en toeristische bestedingen in de Kop. De leegstand is met 6,7% lager dan gemiddeld (7,4%), al zijn er wel grote verschillen tussen centra binnen de Kop.

Overige voorzieningen: middellange termijn onzeker vanwege afname van gezinnen

Daarnaast zijn er in de Kop nog overige voorzieningen, waaronder 13 (kleinschalige) diertuinen en attractieparken, 6 golfbanen, een klimhal en een skihal (bron: Regio Kop van Noord-Holland). Op korte termijn zijn de vooruitzichten van deze pretparken en voorzieningen positief, omdat deze verwachten te profiteren van de toename van het aantal korte vakanties binnen Nederland.

3.2 Nulscenario: Trends, ontwikkelingen en prognoses

Deze paragraaf beschrijft de autonome verwachte ontwikkeling van de demografie, leefbaarheid, voorzieningen en de woningmarkt indien er geen specifiek beleid wordt gevoerd voor het creëren van een optimaal woon-, werk- en leefklimaat (nul-scenario).

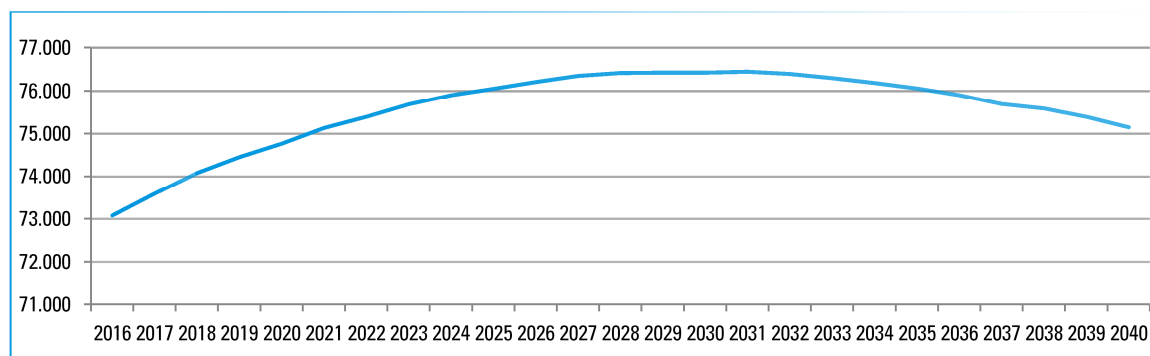
Bevolking daalt met circa 6.500 inwoners tot 2040

De bevolking daalt tot 2040 met gemiddeld 271 inwoners per jaar, oftewel 4%. De daling is voornamelijk te zien in de (potentiële) beroepsbevolking. Inwoners die nu nog in de beroepsbevolking vallen zijn in 2040 grotendeels gepensioneerd. Het aantal 67-plussers stijgt jaarlijks met 1,5% (bron: CBS).

Huishoudensprognose: stijging tot 2030, daarna zet de daling in

Er zijn circa 73.000 huishoudens in de Kop. Het aantal huishoudens zal de komende 10 jaar nog groeien met zo'n 3.350 en hierna gaan dalen met enkele duizenden. In totaal neemt het aantal huishoudens ten opzichte van 2016 toe met circa 2.000 tot 75.000 in 2040 (bron: Primos2016).

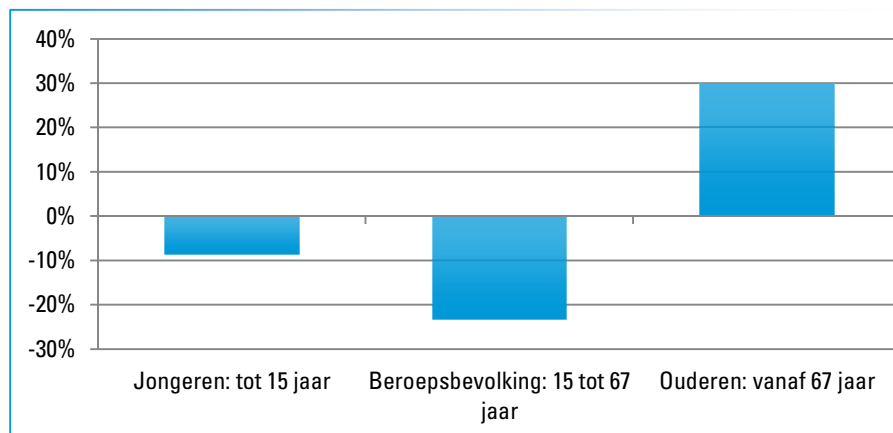
Figuur 9: Huishoudensprognose op basis van Primos2016

Bron: ABF Research (2016), bewerking Stec Groep (2018).

Onderstaande figuur toont de relatieve afname van jongeren en de potentiële beroepsbevolking en de sterke vergrijzing in de Kop.

Figuur 10: Relatieve ontwikkeling bevolking naar leeftijdsgroep

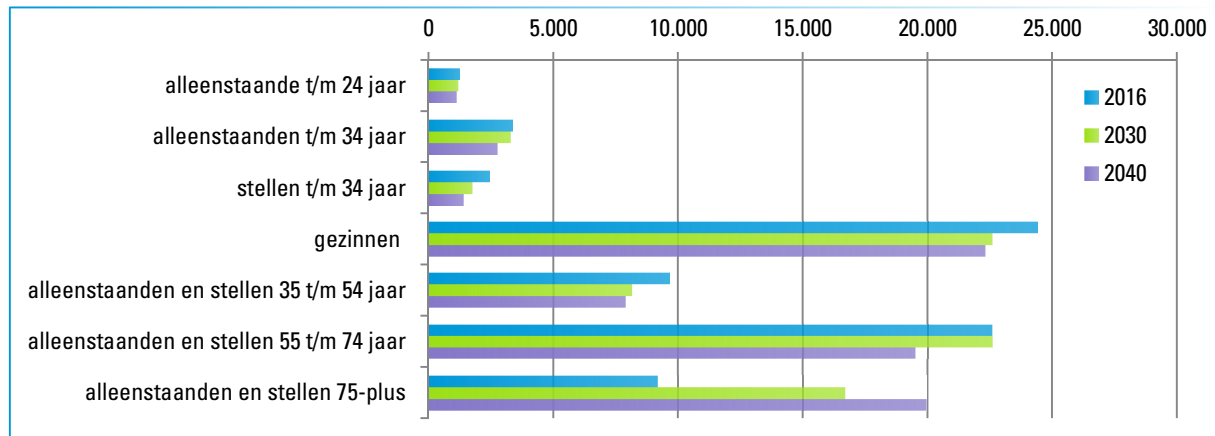

Bron: CBS, 2017 & Provinciale Prognose; Bewerking: Stec Groep, 2018.

Aantal huishoudens neemt wel toe, door toename één- en tweepersoonshuishoudens

Gemiddeld is er sprake van een stijging van 86 huishoudens per jaar, oftewel 0,12% per jaar (ten opzichte van 2016). De stijging is voornamelijk te zien bij alleenstaanden en stellen vanaf 75 jaar, deze verdubbelt tot 2040 (zie onderstaand figuur). Met name het aandeel jonge alleenstaanden en stellen tot 35 jaar neemt relatief sterk af. Ook is er een daling te zien in het aantal gezinnen (bron: Primos2016).

Figuur 11: Huishoudensontwikkeling naar huishoudenssamenstelling

Bron: ABF Primos2016; Bewerking: Stec Groep, 2018.

De veranderende huishoudenssamenstelling heeft invloed op de vraag naar woningen en voorzieningen. Ouderen hebben hierin doorgaans andere voorkeuren dan jongeren en gezinnen. Zij hebben in toenemende mate behoefte aan een levensloopbestendige (nultreden)woning en hebben vaker dan andere huishoudens een voorkeur voor het huursegment. De huidige woningvoorraad bestaat uit circa 75.000 woningen (bron: Syswov), waarvan een relatief groot aandeel eengezins woningen in de koopsector. Focus is nodig om vooral binnen de bestaande voorraad te kijken waar aanpassing tot levensloopbestendige woning mogelijk is.

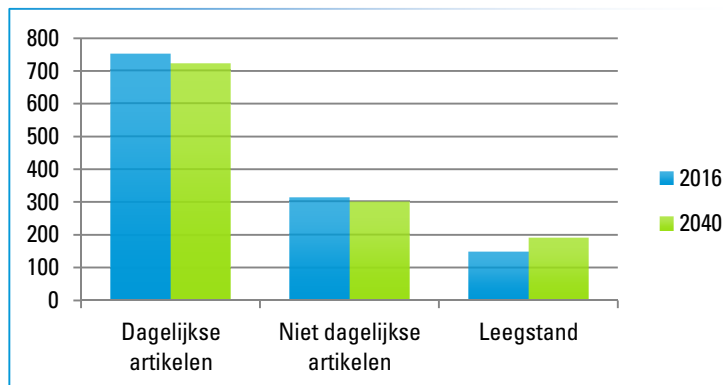
Afname van retail bestedingen van € 600 miljoen, ook circa 7% meer leegstand

De wijzigende samenstelling van de bevolking geeft een druk op de winkelmarkt die voor een deel opgevangen kan worden door versterking van het toeristisch potentieel. Belangrijker nog voor de winkelmarkt dan demografie en toerisme zijn macro-economische en maatschappelijke trends als online winkelen en een grotere focus van consumenten op belevingswaarde. Dit betekent dat net als in het leeuwendeel van Nederland winkelgebieden in de Kop gemiddeld genomen één of twee slagen kleiner moeten en op sommige locaties, bijvoorbeeld buiten lokale toeristische centra soms zelfs verdwijnen om elders voldoende potentieel te borgen. Vooral in (een deel van de) kleinere kernen, is het compacter maken van de winkelgebieden zowel kwantitatief als kwalitatief noodzakelijk.

Door de verschillen in winkelluitgaven tussen jongeren, gezinnen en ouderen zullen de bestedingen meer dalen dan de bevolkingsafname. Ouderen besteden gemiddeld genomen minder. De totale bestedingen waren € 770 miljoen in 2016, dit daalt naar circa € 715 miljoen in 2040, een daling van circa 7%. Over de gehele periode gaat het om minder retail inkomsten van meer dan € 660 miljoen (nominaal). Hierdoor zal het aantal vestigingen afnemen en de leegstand toenemen. De leegstand in 2016 bedroeg 6,7% volgens de NVM. In 2040 neemt deze door verminderde bestedingen naar verwachting toe tot 11,7%. Deze extra leegstand leidt naar verwachting tot circa € 23 miljoen aan waardedaling van het winkelvastgoed.

Figuur 13: Invulling van winkelvestigingen in de Kop

Bron: KSO 2016; Bewerking: Stec Groep, 2018.

Overige voorzieningen

Ook reguliere doelgroepen voor overige voorzieningen zullen door de wijzigende samenstelling van de bevolking steeds kleiner worden. Ook hier moet worden gekeken naar toekomstbestendige locaties en concepten en voorzieningen die op sommige plekken wellicht kunnen verdwijnen. Uiteraard kunnen sommige voorzieningen ook nieuwe doelgroepen proberen aan te boren. Ook hier geldt dat regionale regie gewenst is. Moeilijke keuzes zijn nodig tussen kernen over de vraag waar concentratie mogelijk is, en waar dit leidt tot het verdwijnen van voorzieningen. Het gaat onder meer om scholen, buurtcentra, bibliotheken, zorgvoorzieningen, sportfaciliteiten e.d.

De vraag naar verschillende voorzieningen neemt af. De totale bevolking daalt met zo'n 4%, maar de groep 15-64 en kinderen daalt, respectievelijk 19% en 8%. Dit leidt tot een afname van het aantal leerlingen en draagvlak voor horeca, sportverenigingen en zwembaden. De vraag naar zorgvoorzieningen zal door de vergrijzing flink toenemen.

Aandachtspunt is het kwalitatieve profiel van de toeristisch recreatieve voorzieningen, omdat de meeste voorzieningen zich richten op families met een reistijd van één uur. Deze doelgroep gaat de komende jaren wat afnemen.

Leefbaarheid

Wanneer de bevolking afneemt, neemt de leegstand van woningen en winkels toe. Zonder gericht beleid ontstaat er een grotere kans op verloedering van vastgoed en de leefomgeving. Daarnaast daalt het voorzieningsniveau, zeker in de kleinere kernen. Voorzieningen zoals winkels, scholen en (sport)verenigingen moeten sluiten, door een gebrek aan klanten, kinderen en leden. Dit zorgt voor een slechtere leefbaarheid in de regio, waarbij de regionale verschillen die er nu al zijn groter zullen worden. In de regionale afstemming over woningen, winkels, voorzieningen en recreatie zijn hiervoor keuzes nodig.

3.3 Impact Programma 'De Kop Werkt'!

In deze paragraaf brengen we de verwachte effecten van het programma in beeld en ontstaat inzicht in de bijdrage van het programma aan veranderingen op het gebied van demografie, leefbaarheid, voorzieningen en de woningmarkt. Onderstaande projecten uit het Programma hebben invloed op dit deelgebied, de totale investeringen bedragen € 13,9 miljoen.

Tabel 2: Projecttypen met impact op Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt

Project	Investering	€ Effect kwantitatief	Effect kwalitatief
Leefbaarheid en woonkernen	€ 3,4 miljoen		
Planet Texel / Revitalisering De Koog	kwaliteit kern, oa openbare ruimte		
Opwaarderen Dorpsplein	openbare ruimte van dorpsplein in Huisduinen		
Revitalisering Groote Keeten	openbare ruimte dorpsplein Groote Keeten		
Uitvoering gebiedsvisie Sint Maartenszee	kwaliteitsverbetering kern Sint Maartenszee		
Uitvoering dorps ontwikkelplan Oudesluis	uitvoering diverse maatregelen kwaliteitsverbetering kern Oudesluis		
Uitvoering dorps ontwikkelplan Wieringerwerf	realisering projecten (innovatieve woningbouw en openbare ruimte) tbv leefbaarheid kern		
Uitvoering dorps ontwikkelplan Middenmeer	realisering projecten (innovatieve woningbouw en openbare ruimte) tbv leefbaarheid kern		
Kwaliteit kust	€ 1,4 miljoen		
Verbeteren verbinding zee-strand-Huisduinen	bereikbaar via afslag naar strand		
Versterking ligging aan zee/Voorhoede project	pilot multifunctionele dijk, Den Helder weer stad aan zee		
Identity matching	activiteiten en werkzaamheden die DNA vd kustplaatsen in beeld brengen		
Infrastructuur en bereikbaarheid	€ 8,1 miljoen		
Opstelling bereikbaarheidsplan	opstellen bereikbaarheidsplan Kop van Noord Holland		
ICT gestuurd mobiliteitssysteem Wieringerwerf-Agriport-Middenmeer-Hoorn	ontwikkeling ICT gestuurd mobiliteitssysteem		
Ongelijkvloerse aansluitingen A9 - N9 – Den Helder	realisatie ongelijkvloerse aansluitingen		
Oost-West Stolpen Medemblik	realisatie betere doorstroming A7-A9		
Verbetering doorstroming N250 (boot Texel-knooppunt de Kooij)	verbetering doorstroming in Den Helder, project N250-03		
Vaste oeververbinding Burgervlotbrug	nieuwe brug over NH kanaal tussen Schoorlдам en de Stolpen		
Kwalitatieve woningvoorraad	€ 0,9 miljoen		
Verduurzaming levensloopbestendigheid bestaande woningvoorraad	bewoners krijgen maatwerkadviezen om langer en comfortabel thuis te kunnen blijven wonen		
Vrijkomende agrarische bebouwing	regionale visie opstellen en ondersteuning van projecten		
Overig	€ 0,1 miljoen		
Vestigingsmilieus	opstellen PVA leefbaarheid, woningbouw, voorzieningen, vestigingsmilieu		
Opstellen omgevingsvisie	opstellen omgevingsvisie		

Transitie is niet te pareren, het woon- en leefklimaat op peil houden wel

Verhuisbewegingen, zoals de trek naar de stad, door het grote aanbod van banen en voorzieningen, zijn zeer lastig met beleid te sturen (beperkt kwantitatief effect). Meer banen en een betere bereikbaarheid (meer banen op relatief kortere afstand) hebben beperkt effect op het aantrekken van nieuwe inwoners en huishoudens, maar helpen wel bestaande gevestigde huishoudens en bedrijven te binden.

Wel kan de kwaliteit van het woon- en leefklimaat worden versterkt, de projecten die inzetten op een kwalitatieve verbetering van de leefbaarheid in de kernen, zoals in Oudesluis, Wieringerwerf en revitalisering van de Koog hebben kwalitatief gezien veel impact, zoals we in bovenstaande tabel zien.

Hierdoor verbetert het woon- en leefklimaat. Door als regio te investeren, worden vaak particuliere investeringen uitgelokt; het effect van zulke ingrepen is dan ook groot. Dit draagt onder meer bij aan het waardebewoud van de woningen in deze kernen, voorkomt veroudering en verrommeling (= leefbaarheid) en verbetert daarnaast het toeristisch potentieel van deze kernen.

Ook de projecten gericht op de kwaliteit van de kust zorgen voor een betere kwaliteit, maar ook promotie, van deze kustplaatsen. Promotie heeft vrijwel altijd een aantrekkelijk effect; de uitspraak "onbekend maakt onbemind" gaat zeker bij gebiedsidentiteit vaak op! Omdat de reikwijdte van het effect moeilijk is te peilen, schalen we het effect als gemiddeld in.

Een betere bereikbaarheid leidt niet zozeer tot meer inwoners of huishoudens (kwantiteit), maar is wel een belangrijke kwalitatieve verbetering. Bewoners kunnen zo sneller naar werk, winkels en recreëren. Verder hebben deze investeringen natuurlijk ook een positieve impact op de vestigingssituatie van bedrijven.

Het verbeteren van de kwalitatieve woningvoorraad heeft vooral kwalitatief meerwaarde voor het woongenot van bewoners; meer mensen (blijven) wonen in de door hen gewenste woning.

Kwalitatieve verbreding opleidingen en type banen kán eraan bijdragen het vertrekoverschot bij jongeren te verminderen

Een aanzienlijke verbetering van het aanbod en type banen en onderwijs kan een stimulans zijn voor jongeren en werkenden om vaker te kiezen om in de Kop te blijven. Dit is echter een hele opgave, dit vraagt om extra opleidingen, bijvoorbeeld op HBO niveau en meer hoogopgeleide banen. Indien er een grotere groei plaatsvindt in het aantal hoogopgeleide banen in een aantal speerpuntsectoren, kan dit leiden tot een kleiner vertrekoverschot van deze groepen inwoners. Afhankelijk van de economische mogelijkheden en ontwikkelingen binnen deze sectoren in de Kop zal dit leiden tot kleine verschuivingen in deze aantallen; we rekenen hier nu niet mee.

We nemen aan dat door sterke kwalitatieve verbetering van de opleidingen en de banen het aantal jongeren en de leeftijdscategorie 15-67 jaar (beroepsbevolking) tot 2040 met 2% minder dalen dan in het nulscenario. Dit betekent dat het aantal jongeren tot 15 jaar met 1.960 daalt (in plaats van 2.000) en de beroepsbevolking met 19.000 (in plaats van 19.400). Hoewel de daling iets afneemt, is deze nog steeds aanzienlijk. Het aantal ouderen wordt gelijk verondersteld, omdat er geen beleid is om hen aan te trekken of te motiveren om te verhuizen. De totale bevolking wordt dan 157.200 in 2040, tegenover 156.800 in het nulscenario.

Wanneer het aantal jonge personen minder sterk daalt, daalt ook het aantal jonge huishoudens en gezinnen minder sterk. Aangenomen wordt dat het aantal alleenstaanden en stellen tot 35 jaar en het aantal (1-ouder)gezinnen ook met 2% minder daalt. Dit levert in totaal circa 80 extra huishoudens op. Het totaal aantal huishoudens wordt dan 75.230 in 2040, tegenover 75.150 in het nulscenario.

Bestedingen en vastgoedwaarde van retail dalen minder sterk, aantal banen neemt toe

De veranderende de bevolkingsopbouw (iets meer jongeren en gezinnen) heeft een positief effect op de retail bestedingen. Deze dalen over de gehele periode minder hard. In het nulscenario daalde de bestedingen van circa € 770 miljoen (in 2016) naar € 715 miljoen (in 2040), maar in het beleidsscenario worden deze ruim € 717 miljoen. Dit komt omdat jongeren meer uitgeven aan retail dan ouderen. Over de gehele periode scheelt dit circa € 30 miljoen (nominaal) aan retail inkomsten.

Daarnaast zorgt dit ervoor dat er meer vestigingen open kunnen blijven, deze verminderde leegstand zorgt ervoor dat de waarde van het vastgoed iets minder hard daalt. In het nulscenario is deze daling circa € 23 miljoen, in het beleidsscenario € 22 miljoen.

Keuzes in voorzieningen zijn nodig, maar verbetering naar verwachting minimaal

Hoewel het aantal inwoners iets minder sterk afneemt dan in het nulscenario, is er nog steeds sprake van een afname. De vraag naar diverse voorzieningen neemt nog steeds af in de Kop. Daarom zijn er nieuwe strategieën en keuzes nodig voor de verdeling van voorzieningen, zoals winkels, zorg en scholen. In het programma zijn nu twee projecten specifiek hiervoor opgenomen, maar in werkelijkheid zal de samenwerking breder en dieper moeten zijn.

De verschillende kernen moeten elkaar op het gebied van voorzieningen gaan versterken en niet als concurrenten zien. Zolang er goede regionale afstemming plaatsvindt over het behouden van voorzieningen kunnen de negatieve effecten beheerst en beperkt worden. Dit in tegenstelling tot een situatie waarin geen overleg plaatsvindt tussen gemeenten over spreiding en concentratie van aantallen en kwaliteit.

Leefbaarheid verbetert door focus op kernen, bereikbaarheid en kustrecreatie

In het nulscenario wordt uitgegaan van een vermindering van de leefbaarheid, doordat het aantal inwoners en voorzieningen afneemt. In het beleidscenario dalen deze ook, maar vinden er ook allerlei investeringen plaats om de leefbaarheid in de kernen te verbeteren. Dit heeft vermoedelijk een positief effect op de leefbaarheid. Ten eerste zijn de investeringen in de kernen belangrijk om de leefbaarheid op peil te houden. Daarnaast zorgen ook de investeringen in de bereikbaarheid voor een beter leefklimaat, doordat delen van de kop (en voorzieningen) beter verbonden worden met elkaar en de rest van het land. Ten slotte zorgen de projecten rondom de kust voor verbeterde recreatiemogelijkheden voor de bewoners, wat positief bijdraagt aan de leefbaarheid.

Tabel 3: Effecten beleid 'De Kop werkt!' op Demografie, Leefbaarheid, Voorzieningen en Woningmarkt

	Nulscenario	Beleid Kop Werkt	Indicatief verschil
Bevolking 2040	Ontwikkeling2016-2040: - 6.500	Ontwikkeling2016-2040: - 6.072	Een verminderde afname van circa 400 personen
Huishoudens	Ontwikkeling2016-2040: 2.070	Ontwikkeling2016-2040: 2.150	Een extra toename 80 huishoudens
Bestedingen retail	Een afname van € 660 miljoen tussen 2016 en 2040	Een afname van € 630 miljoen tussen 2016 en 2040	€ 30 miljoen
Waardedaling retail vastgoed (leegstand)	Daling vastgoed-waarde: € 23 miljoen	Daling vastgoed-waarde: € 22 miljoen	€ 1 miljoen
Voorzieningen	- -	-	Nog steeds een afname, maar minder sterk
Leefbaarheid	-	+	Leefbaarheid verbetert iets, in plaats van verslechtering

De impact van de projecten in het Programma is zowel kwantitatief als kwalitatief. Een belangrijk uitgangspunten dat we hanteren voor het beleidscenario is dat we uitgaan van een lichte aanpassing van de bevolking; de impact van het gehele programma zorgt er voor dat er iets minder jonge mensen en mensen in de beroepsbevolkingsleeftijd vertrekken; 2% of circa 400 personen. Deze extra personen zorgen voor de totale periode voor circa € 30 miljoen aan extra bestedingen in de retail, en op sommige plekken wellicht net dat beetje draagvlak voor bepaalde voorzieningen.

De regionale aanpak en afstemming zorgt ook voor een betere aanpak van de noodzakelijke, soms moeilijke keuzes voor voorzieningen. Het opstellen van de verschillende plannen van aanpak en omgevingsvisie zullen leiden tot een meer structurele, regionale aanpak wat leidt tot scherpere keuzes en meer effecten dan indien dit voor de gemeenten afzonderlijk zou gebeuren. Dit komt zowel de kwantitatieve als kwalitatieve effecten ten goede.

3.4 Aanbevelingen

Regionale samenwerking cruciaal

Het behoud van het woon- en leefklimaat en het aanbod en kwalitatieve verdeling van de winkels en voorzieningen is gezien de bevolkingsafname een opgave. Met de projecten 'Vestigingsmilieus' en 'Opstellen omgevingsvisie' wordt ingezet op de regionale samenwerking tussen de gemeenten. Er zijn immers keuzes nodig tussen kernen en gemeenten als het gaat om het toevoegen van of kwalitatief verbeteren van het woon- en leefklimaat en de voorzieningen. Deze zullen op de beste plekken moeten landen, zodat zoveel mogelijk kernen hiervan profijt hebben. Een goede samenwerking en afstemming is noodzakelijk om concurrentie en inefficiency te vermijden.

Verder zal op veel plekken ingezet worden op kwalitatieve aanpassing van de huidige voorraad, zoals ook het project "Verduurzaming levensloopbestendigheid bestaande voorraad" beoogt. Met de vergrijzing die intreedt zal hier veel behoefte aan zijn. Dit soort projecten en samenwerking hierin leidt tot goede resultaten, niet alleen kwalitatief maar ook kwantitatief zoals het terugdringen van het overaanbod en hiermee terugdringen van een verwachte waardedaling van woningen.

Nieuwe strategieën en keuzes zijn nodig voor de verdeling van voorzieningen als winkels, zorg en scholen. In het programma zijn nu twee projecten specifiek hiervoor opgenomen, maar in werkelijkheid zal de samenwerking breder en dieper zijn en ook moeten zijn.

4 Arbeidsmarkt en Onderwijs

4.1 Hoe staat de regio ervoor?

Dalende trend in aantal leerlingen, weinig hoger opgeleiden

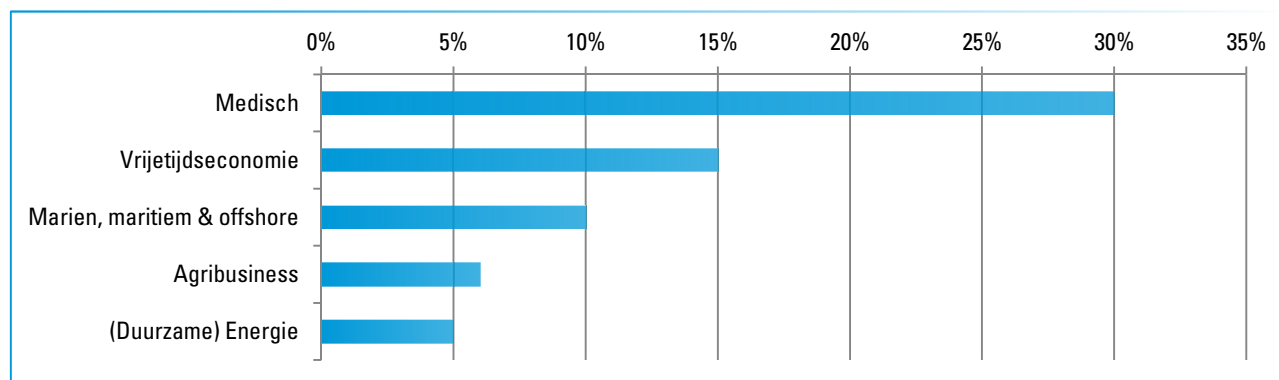
De Kop van Noord-Holland telde in 2016 zo'n 21.800 leerlingen in het basis- en voorgezet onderwijs. Het aantal leerlingen op instellingen in het basis- en voortgezet onderwijs is in de afgelopen jaren afgenomen. Het aantal studenten woonachtig in de Kop dat MBO-, HBO- of WO-onderwijs volgt, steeg in de afgelopen jaren.

Opvallend is benedengemiddelde aandeel hoger opgeleiden en studenten, dat in de regio woont. Het gaat om zo'n 500 studenten die een opleiding volgen in het wetenschappelijk onderwijs. Dat is zo'n 6% van in totaal circa 8.700 studenten in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs. Op nationaal niveau ligt dit percentage op 22%. Belangrijke reden voor dit lage aandeel is dat er in de regio zelf naast de Faculteit Militaire Wetenschappen geen HBO- en WO-instellingen aanwezig zijn. Omdat de afstand tot andere HBO- en WO-instellingen groot is, is er voor veel studenten weinig andere keuze dan verhuizen.

Grootste gedeelte mbo-studenten volgt opleiding in speerpuntsector Medisch

Het grootste deel van de studenten in de Kop volgt een studie die samenhangt met de speerpuntsector Medisch. We hebben een inschatting gemaakt van het aandeel van de speerpuntsectoren in aantal studenten, op basis van de huidige verdeling van studenten naar opleidingsrichting (open data DUO). Er wonen ruim 5.700 studenten in de Kop die een MBO-opleiding volgen. Circa 30% daarvan van de MBO-studenten volgt een opleiding in de richting zorg, welzijn en sport. De MBO-sectoren 'creatieve industrie en ICT' en 'mobiliteit, transport, logistiek, maritiem' kenden in de afgelopen jaren een sterke groei.

Figuur 14: Aandeel vijf speerpuntsectoren van de Kop in aantal studenten

Bron: DUO open databestanden; Bewerking: Stec Groep, 2018.

Vooral tekort aan werknemers in technische beroepen

In januari 2018 waren er in totaal zo'n 4.200 vacatures in de (arbeidsmarkt)regio Noord-Holland Noord. Bijna de helft (43%) daarvan betrof technische beroepen. De meeste vacatures waren er voor elektriciens & electronicamonteurs, hulpkrachten bouw & industrie en machinemonteurs. Beroepsgroepen met een hoge spanningsindicator (verhouding vraag en aanbod, UWV) zijn onder andere bouwarbeiders, machinemonteurs, assemblagemedewerkers, verpleegkundigen en keukenhulpen.

In de bestuursopdracht Match 2020 is onderzoek gedaan naar krapte op de arbeidsmarkt binnen verschillende segmenten van de speerpuntsectoren. Daaruit blijkt het volgende:

- In de speerpuntsector **Agribusiness** ervaren teeltbedrijven in de Kop in toenemende mate moeilijkheden om personeel voor het middenkader op MBO-niveau 4 te werven. Verder is er een tekort aan medewerkers groenvoorziening en hoveniers op alle niveaus.
- In de speerpuntsector **Medisch** ervaren zorgorganisaties dat zij steeds moeilijker hoger opgeleid personeel kunnen werven. Een toename van diezelfde vraag in Amsterdam en Zaanstreek-Waterland vormt in de toekomst mogelijk een belemmering voor het aantrekken van voldoende gekwalificeerd personeel in de Kop.
- Er is een groot en snel groeiend tekort aan vakmensen op MBO-niveau 3 en 4 binnen de speerpuntsectoren **Maritiem & Offshore** en **Energie**. Ook is sprake van krapte op het gebied van HBO- en WO-opgeleide medewerkers. Veel HBO- en WO-opgeleid personeel bij bestaande bedrijven komt van buiten de regio. Gebrek aan lokaal HBO- en WO-opgeleid personeel kan leiden tot een verslechtering van het vestigingsklimaat. Door het ontbreken van onderwijs op dit niveau in de Kop trekken studenten uit de regio en keren zij niet, of mondjesmaat terug.
- De krapte in de speerpuntsector **Vrijtijdseconomie** speelt vooral bij koks en schoonmaakpersoneel. De krapte is met name op Texel een probleem, in de rest van de Kop is de problematiek beperkt.

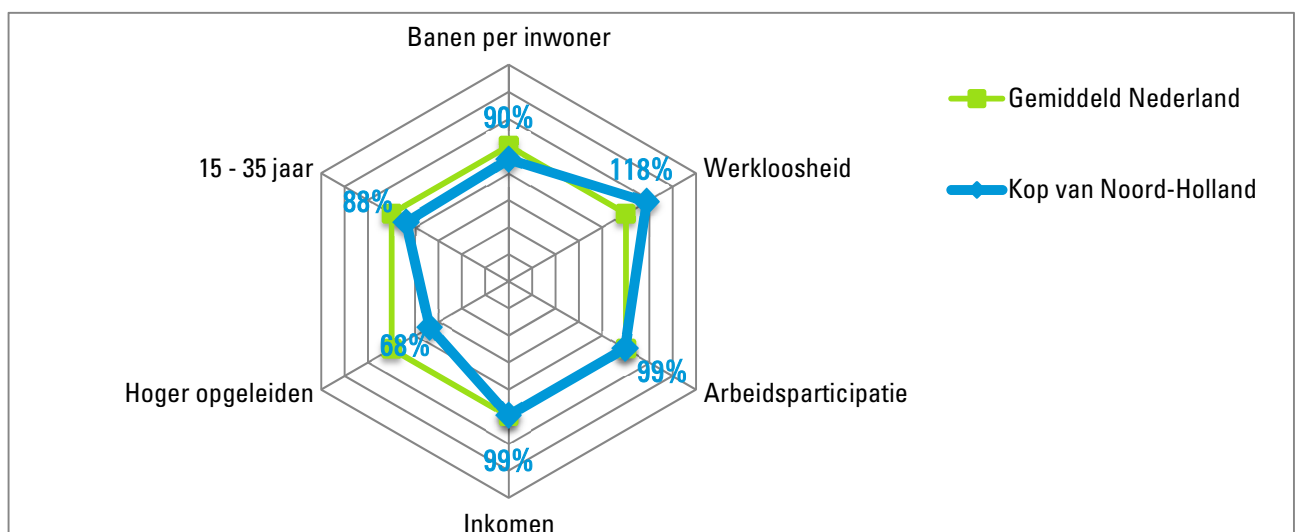
Lage werkloosheid, maar ook lage participatie in de Kop

De Kop van Noord-Holland heeft een relatief lage werkloosheidsgraad; 5,1% in de Kop, 5,7% in Noord-Holland en 6% in Nederland (het hoge percentage in onderstaande figuur betekent dat de Kop circa 18% beter presteert dan het Nederlands gemiddelde op dit vlak). De netto arbeidsparticipatie, het aandeel werkenden ten opzichte van de beroepsgeschikte bevolking, is daarentegen in de Kop van Noord-Holland lager dan in de provincie en de rest van Nederland; respectievelijk 65,9% in de Kop, 67% in de provincie Noord-Holland en 66,4% in Nederland.

Circa 65% van de mensen in 'De Kop werkt!' ook in de regio

De regio telt 0,44 banen per inwoner. Dat is licht beneden het landelijke kengetal van 0,48. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er meer mensen buiten de regio werken dan dat er mensen van buiten de regio in de Kop werken. Er is sprake van een negatief pendelsaldo van circa 10.000 werknemers. Van alle werkende mensen die in de Kop wonen, werkt circa 65% in de Kop, dit is een interessant gegeven, vanuit het licht dat dit potentiële doelgroepen voor het wonen in de Kop zijn.

Figuur 15: Benchmark arbeidsmarkt Kop

Bron: CBS, 2018; Bewerking: Stec Groep, 2018.

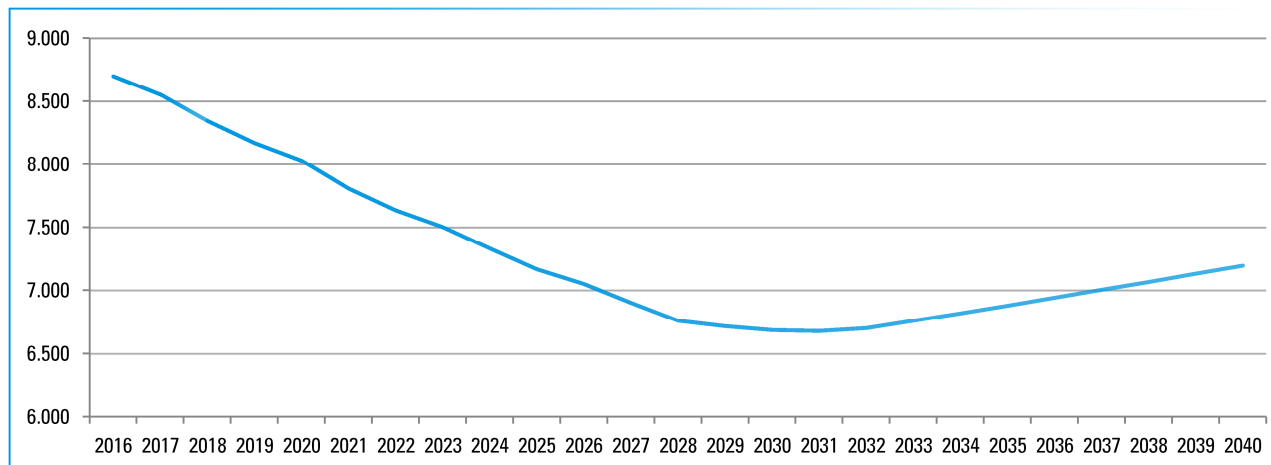
4.2 Nul-scenario: trends, ontwikkelingen en prognoses

Deze paragraaf beschrijft de autonome verwachte ontwikkeling van de arbeidsmarkt en het onderwijs indien er geen specifiek beleid wordt gevoerd voor het creëren van een optimaal klimaat om te wonen, leven en werken (nul-scenario).

Aantal studenten

We hebben de ontwikkeling van het aantal studenten doorgerekend op basis van de leerlingenprognose (basis- en voortgezet onderwijs) van het DUO. We zien dat het totaal van 8.700 in 2016 daalt naar circa 7.200 in 2040, een daling van circa 1.500 studenten. De daling doet zich met name voor in de periode tot 2030, daarna is stabilisatie en lichte groei zichtbaar.

Figuur 16: Ontwikkeling aantal studenten MBO, HBO en WO woonachtig in de Kop

Bron: CBS, 2018 & DUO leerlingenprognose; Bewerking: Stec Groep, 2018.

Studenten in speerpuntsectoren

Er is geen prognose voor het aantal studenten naar opleidingsrichting. In het nul-scenario gaan we ervan uit dat de huidige verdeling constant blijft.

Werkloosheid

De ontwikkeling van de werkloosheid is afhankelijk van diverse demografische en (macro-)economische factoren (o.a. economische groei, ontwikkeling beroepsbevolking, participatiegraad). De regio en de provincie beschikken niet over een arbeidsmarkt- of werkgelegenheidsprognose. In het nul-scenario gaan we ervan uit dat tot 2040 de werkloosheid gemiddeld genomen constant blijft. De huidige werkloosheid in de regio is zoals gezegd 5,1%.

Inkomen

Voor het inkomensniveau geldt feitelijk hetzelfde als voor de werkloosheid: er is geen specifieke prognose voor deze indicator. Bovendien geldt ook hier dat de ontwikkeling afhankelijk is van diverse factoren. In het nul-scenario gaan we ervan uit dat het inkomensniveau constant blijft.

Mismatch arbeidsmarkt

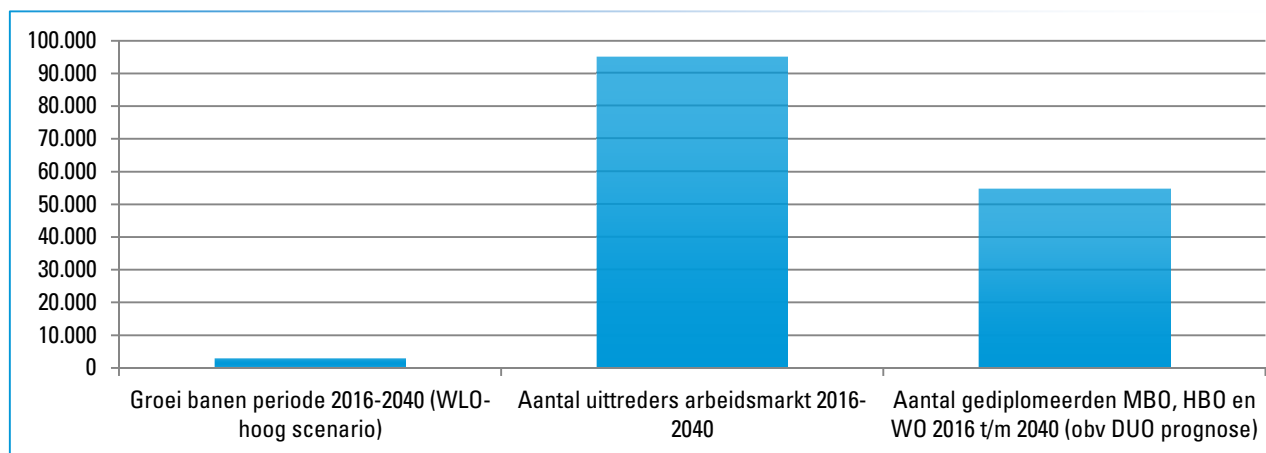
Het aantal ontstane vacatures groeit in de arbeidsmarktregio Noord-Holland Noord, ook het aantal moeilijk vervulbare vacatures. Gevolg hiervan is dat meer werkgevers (productie-)belemmeringen ervaren en er een rem op de economische groei kan ontstaan. De verwachte knelpunten in personeelsvoorziening zijn het grootst in ICT, techniek, onderwijs en zorg, zo blijkt uit onderzoek van het UWV (Regio in Beeld Noord-Holland Noord, oktober 2017). Trends en ontwikkelingen die van invloed zijn op de toekomstige (mis)match op de arbeidsmarkt zijn met name de vergrijzing in de regio en trends als digitalisering en technologische ontwikkelingen. Onderwijs, openbaar bestuur, logistiek en zorg zijn sectoren die relatief het sterkst

geconfronteerd gaan worden met een uitstroom van werknemers, gezien het hoge aandeel 60-plussers. Daarnaast zorgen technologische ontwikkelingen en digitalisering voor verandering van functie-eisen en vraag naar andersoortig werk. Gezien deze ontwikkelingen en ook de verdere 'verdienstelijking' van de economie gaan we er in het nul-scenario van uit dat de huidige knelpunten op de arbeidsmarkt alleen maar versterkt worden.

In onderstaande figuur hebben we op hoofdlijn de verhouding weergegeven tussen groei in aantal banen, aantal uittreeders op de arbeidsmarkt en het totaal aantal afgestudeerden in de periode 2016 t/m 2040. In het meest gunstige scenario (WLO-hoog) komen er tot 2040 zo'n 2.700 banen bij in de Kop. Daarnaast schatten we dat er in de periode 2016-2040 in totaal circa 95.000 mensen uit zullen stromen van de arbeidsmarkt (mensen die niet meer op zoek zijn of stoppen met werk³). In de afgelopen jaren telde de Kop zo'n 2.200 tot 2.600 gediplomeerden van het middelbaar en hoger beroepsonderwijs. Dat is jaarlijks zo'n 30% van het totaal aantal studenten op het MBO, HBO en WO in de Kop. Wanneer we dit door trekken tot 2040 op basis van de DUO leerlingenprognose, dan zijn er in de periode 2016-2040 in totaal zo'n 55.000 gediplomeerden die de arbeidsmarkt betreden.

Deze berekeningen geven een grove indicatie van de in- en uitstroom op de arbeidsmarkt in de Kop. De werkelijke arbeidsmarkt zit complexer in elkaar. Deze cijfers geven echter wel aan dat er op totaalniveau een tekort aan personeel zal ontstaan in de regio.

Figuur 17: Mismatch arbeidsmarkt - tekort aan personeel

Bron: CBS, DUO & CPB/PBL; Bewerking: Stec Groep, 2018.

In de bestuursopdracht Match 2020 is onderzoek gedaan naar verwachtingen op de arbeidsmarkt, ook uitgesplitst naar de speerpuntsectoren. We sommen de belangrijkste conclusies per speerpunt op.

- **Agribusiness:** Over het geheel is er een tekort in absolute aantallen. Instroom van buiten de sector en/of regio is nodig om aan de vraag op de arbeidsmarkt te kunnen voldoen. De instroom van leerlingen en studenten neemt jaarlijks af.
- **Medisch:** In deze sector speelt een dubbele vergrijzing: in de Kop is sprake van een bovengemiddeld aantal ouderen waardoor de zorgvraag stijgt. Tegelijkertijd is het personeelsbestand in de zorg relatief oud en zal een flink deel in de komende jaren met pensioen gaan.
- **Maritiem & offshore en Energie:** Binnen deze sectoren is er sprake van een dreigend tekort aan werknemers in de windsector. De energietransitie biedt in potentie veel kansen voor werkgelegenheid in de bouwsector en installatietechniek. Verder worden de aanwezige arbeidsmoraal, strategische ligging en voorzieningen als kansen genoemd.
- **Vrijtijdseconomie:** Vanwege een hogere bezettingsgraad, een toename van het aantal bezoekers en de economische groei is er sprake van een groeiende krapte. Dit speelt vooral op Texel. In de rest van de Kop is de krapte beperkt. De gevolgen van ontgroening in de regio hebben een dubbel effect in deze sector, vanwege het hogere aandeel jongeren in het personeel. Verder is het woningtekort op Texel een belemmering bij het werven van hoger en/of vast personeel.

³ Op basis van CBS-data over uitstroom op de arbeidsmarkt.

4.3 Impact programma 'De Kop Werkt!'

In deze paragraaf brengen we de verwachte effecten van het programma in beeld en ontstaat inzicht in de bijdrage van het programma aan veranderingen op het gebied van de arbeidsmarkt en het onderwijs en met name de aansluiting van beiden. Onderstaande projecten uit het Programma hebben invloed op dit deelgebied, de totale investeringen bedragen € 3,8 miljoen.

Tabel 4: Projecten met impact Arbeidsmarkt en Onderwijs

Project	Investering	€ Effect		Effect	
		kwantitatief		kwantitatief	kwantitatief
Arbeidsmarkt & Onderwijs	€ 3,8 miljoen				
Herontwikkeling onderzoekslocatie Petten Energy & Health Campus	Vergroten aantrekkelijkheid locatie en behouden en uitbreiden werkgelegenheid				
Huisvestingsprogramma arbeidsmigranten	handhaving en faciliteren aanjaagteam, regionale afspraken				
Carrières in de Kop	organisatie evenement				
Regiosectorplan zorg	Opstellen en uitvoeten sectorplan, incl. communicatie				
Regiosectorplan Agribusiness	Opstellen en uitvoeten sectorplan, incl. communicatie				
Regiosectorplan Energy & duurzaamheid en Maritiem & Offshore	Opstellen en uitvoeten sectorplan, incl. communicatie				
Campagne arbeidsmarktcommunicatie en uitvoering regiosectorplannen	opstellen en uitvoeren van deelplannen diverse sectoren en evenementen carrières in de Kop				
Regiosectorplan Toerisme en recreatie	Opstellen en uitvoeten sectorplan, incl. communicatie				

De aansluiting tussen arbeidsmarkt en onderwijs staat hoog op de agenda. Een groot deel van de beschikbare €3,8 miljoen is gereserveerd voor de uitvoeren van de sectorale plannen om het aanbod van onderwijs af te stemmen op de vraag vanuit het bedrijfsleven. Dit is tweeledig; enerzijds gaat het om een goede match van de inhoud van de opleidingen maar vooral ook om voldoende goed opgeleid personeel voor de verschillende sectoren. De verwachte effecten zijn dan ook in kwantitatieve als kwalitatieve zin groot, zoals we hieronder toelichten. Hiernaast is de herontwikkeling van Petten tot campus een grote stimulans voor de werkgelegenheid, vooral voor hoogopgeleiden.

Investeringen lijken beperkt, maar effect van campagnes kan groot zijn

Investeringen om deze mismatch te verminderen hebben een andere aard dan bijvoorbeeld investeringen in infrastructuur waarmee een directe verbetering wordt bewerkstelligd. Bij onderwijs en arbeidsmarkt gaat het meer om de randvoorwaarden te verbeteren en sturing te geven aan noodzakelijke samenwerking tussen de regio, de verschillende opleidingsinstituten en het bedrijfsleven. De belangrijkste schakel is natuurlijk de student. Die moet worden verleid tot het volgen van een studie waar straks veel vacatures voor zijn, zoals in praktisch alle vijf de speerpuntsectoren; hier zijn de evenementen en campagnes onder andere op gericht.

Sectorale aanpak en stimulans vestigingsklimaat werpt vruchten af

Een duidelijke stimulans voor de sector Energy & Health leidt tot duidelijkheid voor bedrijven en instellingen. Zij zijn zo eerder bereid te investeren in de regio, omdat de regio ook voor hen kiest. De toekomstige Energy & Health Campus kan een hoop werkgelegenheid met zich meebrengen, vooral ook voor hooggekwalificeerd (technisch) personeel. Om deze werknemers aan te trekken is nog niet altijd eenvoudig, maar de verbreding van het type aanwezige banen in de regio, vergroot ook de aantrekkelijkheid als arbeidsregio.

Regionale samenwerking gericht op verbetering onderwijsaanbod en aansluiting wensen bedrijven

Een betere samenwerking tussen scholen, bedrijfsleven en regio zorgt voor betere aansluiting van het onderwijs op de beroepspraktijk. Hiermee wordt de kwaliteit van het onderwijs hoger, en ook interessanter voor studenten om hier te blijven studeren. Door de vergrijzing zullen veel werknemers de arbeidsmarkt verlaten en zijn er veel kansen voor afgestudeerden, vooral in de speerpuntsectoren. Als deze afgestudeerden gericht zijn opgeleid, verbetert dit hun baankansen en ok de groeimogelijkheden van bedrijven. Naast meer instroom zoeken bedrijven ook steeds meer naar hoger opgeleid (technisch)

personeel, vanwege de hoge mate van specialisatie. In de regio is nu geen hogeschool gevestigd, maar wellicht bieden verdiepende opleidingen met de nieuwe graad associate degree, een goede optie om studenten langer aan de regio te binden en meer hoog gekwalificeerd (technisch) personeel klaar te stomen voor de arbeidsmarkt.

Mismatch minder groot: meer studenten, vooral in studies gerelateerd aan speerpuntsectoren

Het hoofddoel van het Programma is het verbeteren van het woon-, leef- en werkklimaat. We verwachten hiervoor dat er een lichte demografische verbetering optreedt in de bevolkingsontwikkeling (zie paragraaf 3.3). Dit leidt tot iets meer jongeren (minder grote afname) en hiermee meer studenten. De projecten gericht op het verbeteren van de aansluiting tussen arbeidsmarkt en onderwijs werken hier mede aan bij, door de promotie van de regio als goede arbeidsregio en het verbeteren van de opleidingsmogelijkheden. Over de gehele periode tot 2040 levert dit naar verwachting 135 extra studenten op.

De inzet die in het Programma wordt gestoken, slaagt bij een goede samenwerking tussen alle partijen; overheden, onderwijsinstellingen en met name het bedrijfsleven zelf. De aandacht in het Programma gaat zoals hierboven beschreven uit van verbetering van het onderwijsaanbod en de promotie van de Kop als aantrekkelijke arbeidsregio.

Deze inzet zorgt voor meer studenten, vooral in die sectoren die de beste arbeidskansen bieden; de speerpuntsectoren. Het aandeel studenten in de Kop dat nu een studierichting heeft in één van de speerpuntsectoren is 2/3. We gaan uit van een stijging van dit aandeel naar 75%. Dit betekent in plaats van circa 36.000 afgestudeerden in de periode 2016-2040 in deze sectoren zonder beleid, een aantal van 41.000 (iets meer studenten en hoger aandeel van 'speerpuntsector-studies' door de inzet van het Programma en de samenwerking tussen partijen. Naast deze extra afgestudeerden, zijn alle afgestudeerden door de meer intensieve samenwerking tussen partijen beter en sneller inzetbaar op de arbeidsmarkt. De grootste voordelen verwachten we hier voor de sectoren Agribusiness en Energie en Maritiem & Offshore, hier is veel innovatie te verwachten en zal de kwaliteit van het onderwijs sterk verbeteren door een betere samenwerking met het bedrijfsleven. Voor de sectoren Medisch en Vrijtijdseconomie gaat het vooral om meer toekomstig personeel, onder andere door de vergrijzing (meer werk) maar ook vergrijzing van het personeelsbestand (met name in de zorg).

De Kop heeft beperkte voorzieningen voor student, promoot de unieke kwaliteiten

Een bedreiging voor dit doel is het feit dat studenten graag kiezen voor een gewenst woon- en leefklimaat, en hun studie(locatie-)keuze niet alleen bepalen op het aanbod van opleidingen. Meer stedelijke gebieden hebben hiermee het voordeel omdat zij een meer gevarieerd woonaanbod hebben en meer voorzieningen te bieden hebben.

De marketing, evenementen en campagnes zullen ook op deze thema's moeten inzetten. Door de positieve punten van wonen, leven en werken in de Kop te benadrukken, kunnen meer studenten worden verleid in de regio te blijven studeren en later ook werken. Thema's waar de Kop goed op scoort zijn:

- groene en weidse woonomgeving
- veel watersport mogelijkheden
- goed wonen voor goed budget
- en toch dichtbij Amsterdam
- goede carrièremogelijkheden in groene sectoren

Het benadrukken van de unieke eigenschappen werkt beter dan het op kleine schaal verbeteren van het voorzieningen aanbod voor scholieren en studenten, de verschillen met bijvoorbeeld de MRA zijn immers te groot.

Tabel 5: Effecten beleid 'De Kop werkt!' op Arbeidsmarkt en Onderwijs

	Nulscenario	Beleid Kop Werkt	Vershil
Afgestudeerden en speerpuntsectoren	36.000	41.000	5.000
Mismatch speerpuntsectoren	--	-	+
Economische groei speerpuntsectoren	0	+	+
Effect op woon- en leefklimat	0	+	+

De impact van de projecten in het Programma laat zich moeilijk kwantificeren. We vinden de investeringen in de sectorplannen noodzakelijk voor de groei ambitie die de regio heeft, met name gericht op de speerpuntsectoren. Uit onderzoek blijkt dat de regionale arbeidsmarkt een belangrijke locatievaligingsfactor is. Dit geldt niet alleen voor nieuwe bedrijven, maar ook voor bestaande locaties. Het beleid heeft naar verwachting een positieve invloed op:

- het aantal studenten in de Kop (woon- leefklimaat wordt beter, de regio als arbeidsmarkt wordt gepromoot en de opleidingen worden kwalitatief beter en breder)
- dit zorgt voor een verkleining van de mismatch
- de economische ontwikkeling van de verschillende speerpuntsectoren, bijvoorbeeld Energy & Health door de ontwikkeling van de Campuslocatie.
- het woon- en leefklimaat, meer jongeren en hoger opgeleiden leidt tot een betere woonomgeving en meer draagvlak voor voorzieningen.

4.4 Aanbevelingen

Aanpak regionale arbeidsmarkt is randvoorwaardelijk voor groei

Het belang van een goed functionerende arbeidsmarkt is belangrijk voor bedrijven. Als zij gedurende een langere tijd niet voldoende geschikt personeel kunnen vinden kan dit een reden zijn om verdere investeringen uit of af te stellen. Recent onderzoek naar de arbeidsmarkt in de logistieke sector toont dat 40% van de bedrijven hun locatiekeuze mede laten afhangen van de regionale arbeidsmarkt. De problematiek in de sectoren in de Kop die de komende jaren veel goed geschoold personeel nodig hebben lijkt op die van de logistiek, meer technisch (ook hoger opgeleid) personeel. We zien dat bedrijven sterk aansturen op meer regionale samenwerking met onderwijs en overheden om de mismatch aan te pakken. We zien dit dan ook als randvoorwaarde voor een positieve economische ontwikkeling van de Kop; indien de mismatch blijft bestaan zullen minder bedrijven naar de regio trekken en meer bedrijven op den duur besluiten de regio te verlaten.

BELANG GOEDE MATCH ARBEIDSMARKT: VOORBEELD LOGISTIEK

Logistiek groeit sterk, 350.000 nieuwe logistieke medewerkers zijn nodig tot 2030. Gemiddeld waarderen logistieke bedrijven hun arbeidsmarkt met cijfer 6,5. Een kwart geeft een 5 of lager. Circa 40% van de bedrijven verwacht door groei en het behoud van talent komende jaren hogere personeelskosten. Wederom 40% verwacht op termijn dat hun locatiekeuze beïnvloed wordt door de grotere verschillen tussen regio's in arbeidsmarkt. (onderzoek Stec, 2017 onder bedrijven met 9 logistieke hotspots). Bedrijven geven regio's adviezen om – samen met hen – nog meer te investeren in de regionale arbeidsmarkt. Concreet bedoelen ze: veel meer om- en bijscholingstrajecten, veel investeringen in vooral mbo-onderwijs en samenwerkingsprojecten met het bedrijfsleven opzetten. Kortom, een extra versnellingsimpuls op de al bestaande initiatieven die zijn gestart met De Kop Werkt!

5 Economie en Werklocaties

5.1 Hoe staat de regio ervoor?

Bruto regionaal product van de Kop meer dan € 10 miljard

Het bruto regionaal product van de Kop van Noord-Holland (COROP), de totale waarde van alle in de regio geproduceerde goederen en diensten, is in 2016 voor het eerst boven de € 10 miljard uitgekomen. De economie in de Kop van Noord-Holland houdt in de crisis gelijke tred met de Nederlandse economie en vertoont al drie jaar op rij een groei (1,4% in 2014, 3% in 2015 en 1,9% in 2016).

Aantal banen sinds 2011 niet meer gegroeid

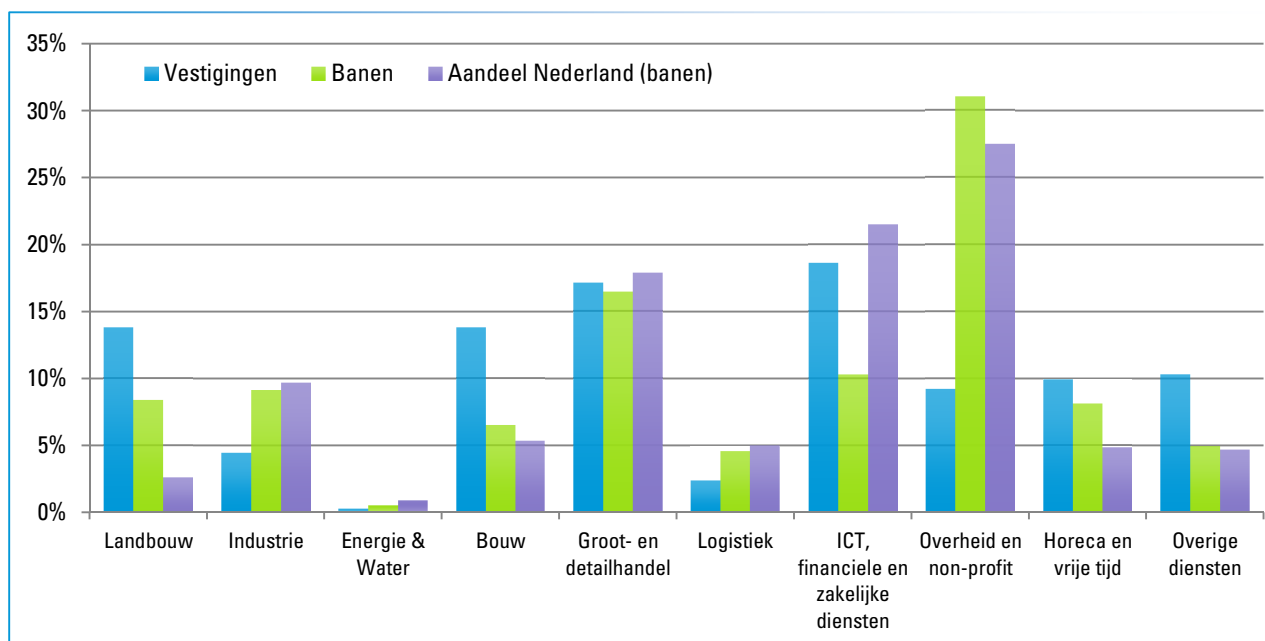
In de Kop zijn ruim 71.000 banen, verdeeld over bijna 14.000 bedrijven. In de ontwikkeling van banen en vestigingen zien we een vertraagd effect van de economische groei. De trend voor de afgelopen 3 á 4 jaar toont dan ook een voorzichtig stijgende lijn, hoewel er sinds 2011 geen groei meer in banen is geweest.

Landbouw en nijverheid goed vertegenwoordigd in de Kop

In de verdeling van banen naar sector binnen de Kop valt op dat de dienstensector ondervertegenwoordigd is ten opzichte van Nederland. Het aandeel van zowel de ICT-sector (1%), financiële diensten (2%) als advies en onderzoek sector (7%) ligt onder het aandeel voor Nederland als geheel (respectievelijk 4%, 3%, 15%).

Daar staat tegenover dat sectoren als landbouw en bouwnijverheid juist sterker vertegenwoordigd zijn. Vooral de landbouwsector is goed vertegenwoordigd in de Kop. Het aandeel van deze sector (8%) is beduidend hoger dan landelijk het geval is (3%).

Figuur 18: Aantal banen en vestigingen per sector in de Kop van Noord-Holland (2016)

Bron: LISA (2017), Bewerking Stec Groep, 2018.

De vijf grootste sectoren in de Kop zijn de groot- en detailhandel, openbaar bestuur, zorg, landbouw en industrie. In de afgelopen tien jaar is in de industrie (+7%) en groot- en detailhandel (+6%) de grootste groei in banen zichtbaar. In de sector openbaar bestuur nam het aantal banen het sterkst af (-11%).

Sterke samenhang tussen speerpuntsectoren

In 2013 is de 'Publieke Ruimtelijk-economische uitvoeringsagenda' opgesteld voor en door de regio Kop van Noord-Holland. In deze uitvoeringsagenda zijn acties benoemd voor een optimaal (vestigings)klimaat voor bedrijven. De uitvoeringsagenda is onderverdeeld in vijf speerpunten:

- Agribusiness
- Marien, maritiem & offshore
- (Duurzame) Energie
- Medisch
- Vrijtijdseconomie

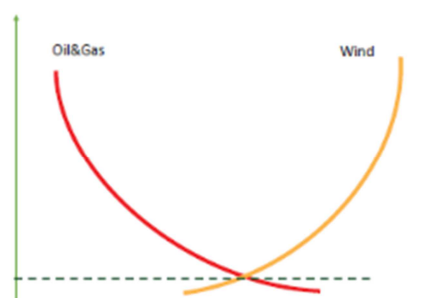
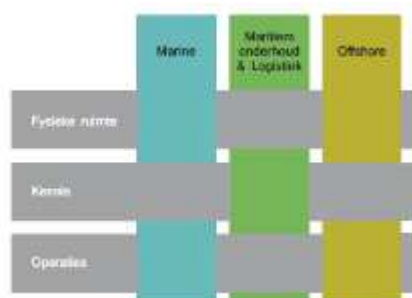

Agribusiness

De landbouw is een groot cluster in de Kop. Van oudsher biedt de relatieve leegte van het land goede mogelijkheden voor grootschalige landbouw. Met Greenport NHN, SeedValley en Agriport vervult de regio een belangrijke rol in het Nederlandse agribusiness cluster dat wereldwijd opereert. Door de omvang en schaal is er voldoende mogelijkheid voor schaalvergroting en samenwerking met andere clusters en activiteiten zoals duurzame energieopwekking. Door combinatie van grootschalige, innovatieve landbouw en de energiesector ontstaan er kansen voor gelieerde bedrijvigheid. Belangrijke opgave voor de sector is het behouden en aantrekken van voldoende geschoold personeel, maar ook het behoud van de diversiteit van het landschap dat voor toeristen, maar ook het algemene woonklimaat, juist zo interessant is.

Marine-maritiem & offshore

De focus van het marine-maritiem & offshore cluster ligt in Den Helder; de grootste Nederlandse marinehaven, vissershaven én haven voor de offshore olie- en gasindustrie. Het betreft een kennisintensieve, dynamische sector met veel gekwalificeerd personeel. De beschikbaarheid van personeel is een aandachtspunt voor de regio, iets wat nog vergroot wordt door de transitie naar duurzame energie. Ook hier heeft de regio prima papieren, naast de offshore mogelijkheden zijn er ook goede aanknopingspunten met de energieopwekking op land (onder andere in combinatie met de grootschalige landbouw). Door een intensievere samenwerking tussen marine onderdelen en civiel gebruik wordt beter gebruik gemaakt van elkaars nabijheid. Zo worden gronden, gebouwen, kades, personeel en kennis meer gedeeld waardoor sneller innovatie en synergie voordelen optreden. Ook ontstaat zo meer massa voor haven gerelateerd onderwijs.

Duurzame energie

De ligging en huidige inrichting (veel open of agrarisch gebied) van de regio bieden zeer goede kansen voor de duurzame energietransitie waar de Kop, en heel Nederland, voor staat. In de Kop is relatief veel wind, veel zon, veel stromend water en veel landbouw; allemaal ingrediënten voor verschillende vormen van duurzame energieopwekking. Samen met de offshore mogelijkheden en de verbindende schakel die Den Helder hier kan vervullen is de uitgangspositie zeer goed. Verder is in Petten nu het Energie Onderzoekcentrum Nederland (ECN) gevestigd.

Vrijtijdseconomie

Het uitgangspunt van de Kop is uniek, omgeven door de Gouden Rand (IJsselmeer, Wadden- en Noordzeekust) en de aanwezigheid van Texel en een oud historisch agrarisch landschap met beschermde dorpsgezichten. Verder ligt het, zeker voor buitenlandse toeristen, dichtbij de toeristische hotspot MRA. De opgave voor de Kop ligt in een kwalitatieve verbetering, van zowel het aanbod voorzieningen, toeristische centra en infrastructuur, maar vooral ook van de marketing en branding van de veelzijdigheid van het gebied.

Medisch cluster

De kernreactor in Petten is de grootste leverancier van medische biotopen ter wereld. Een deel van dit terrein komt de komende jaren vrij (en wordt opengesteld) voor nieuwe ontwikkelingen, zodat hier een Energy & Health campus kan ontstaan. Onderdeel hiervan is de nieuwe Pallas-reactor die over circa 10 jaar de oude reactor moet vervangen.

In onderstaande tabel hebben we een overzicht gemaakt van de speerpuntsectoren waarbij we in gaan op welke activiteiten in deze sectoren plaats vinden en om welke beeldbepalende, grote bedrijven en organisaties het gaat.

Tabel 6: Speerpuntsectoren de Kop nader in beeld

Speerpuntsector	(Bedrijfs)activiteiten in de Kop	Voorbeelden bedrijven/organisaties ⁴
Agribusiness	<ul style="list-style-type: none"> Tuin- en akkerbouw Plantenveredeling en zaadtechnologie Visserij 	<ul style="list-style-type: none"> Bejo Zaden Koninklijke Vezet Royal Pride Strogoff FreshFood
Marien, maritiem & offshore	<ul style="list-style-type: none"> 'Operations & Maintenance': onderhoud olieplatforms Zeevisserij Marien-ecologisch onderzoek (mariene ecosystemen, gebruik en beheer kust en zee) Scheepsbouw en -industrie 	<ul style="list-style-type: none"> NIOZ Acta Marine MEO Bluestream Offshore Damen Shipyards
Energie	<ul style="list-style-type: none"> Olie-industrie Kernreactor Petten en aanverwante bedrijvigheid Offshore windenergie 	<ul style="list-style-type: none"> NRG ECN Expro North Sea Limited Frank's International Neptune Energy (ENGIE E&P)
Medisch	<ul style="list-style-type: none"> Zorg- en welzijn, gezondheidszorg Farmaceutische industrie 	<ul style="list-style-type: none"> Gemini Ziekenhuis Verpleeghuis Den Koogh Zorgcentrum Buitenveld Mallinckrodt Medical
Vrijtijdseconomie	<ul style="list-style-type: none"> Horeca (hotels, restaurants, cafés) Toerisme (vakantieparken, recreatie, etc.) Leisure (cultuur, musea, bioscopen, wellness) 	<ul style="list-style-type: none"> Ecomare Vakantiecentrum De Krim Kaap Skil Fort Kijkduin/Zeebad Huisduinen (museum, aquarium)

Bron: o.a. Vastgoeddata.nl, 2018.

⁴ Veelvoorkomende activiteiten en grote bedrijven (naar aantal werknemers)

Tussen de speerpuntsectoren bestaan diverse dwarsverbanden, een zekere mate van samenhang. We geven hierna een aantal voorbeelden:

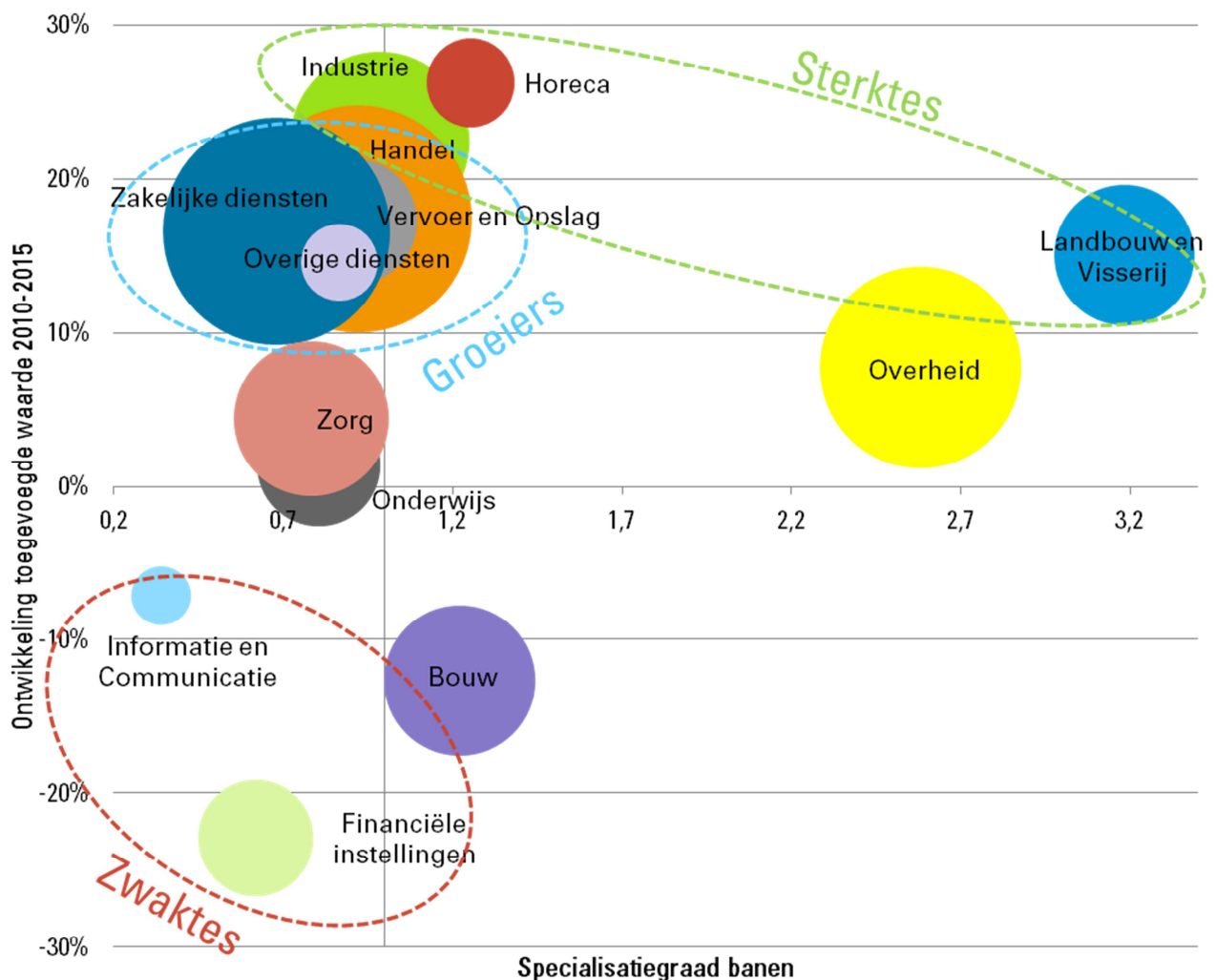
- **Agribusiness - Energie:** mogelijkheden voor het opwekken van energie uit biomassa, mogelijkheden voor de uitwisseling van reststromen (restwarmte).
- **Agribusiness - Maritiem:** de visserijsector valt in feite onder beide speerpuntsectoren. Statistisch gezien is de visserij onderdeel van de landbouwsector. Echter, de relatie met scheepsbouw en onderhoud en reparatie is duidelijk aanwezig.
- **Energie - Maritiem:** relatie tussen de olie-industrie (platformen) en de offshore maintenance is zeer prominent aanwezig in de Kop, dit geldt ook voor bijvoorbeeld windparken.
- **Energie - Medisch:** bijvoorbeeld de bouw van de PALLAS reactor: multifunctionele nucleaire reactor, die geschikt is voor hoofdzakelijk medische isotopenproductie. De productie van medicijnen met behulp van een reactor gebeurt ook al op dit moment in de Kop (Mallinckrodt in Petten).
- **Marien - Vrijtijdseconomie:** dit dwarsverband uit zich bijvoorbeeld in kusttoerisme. Ecomare is een sprekend voorbeeld van de relatie tussen de kust/zee en de vrijetijdseconomie.

Landbouw, horeca en industrie kansrijke sectoren voor de Kop

We kijken nu naar het regionaal verdienvermogen van de Kop. Dit doen we aan de hand van onderstaand analytisch model. We zetten de dertien hoofdsectoren uiteen op deze matrix, waarin we het volgende weergeven:

- Op de horizontale as geven we de **specialisatiegraad** weer. Dit geeft aan hoe het aandeel van een sector in het aantal banen in de regio Kop van Noord-Holland zich verhoudt tot het aandeel van dezelfde sector in het aantal banen van Nederland als geheel.
- Op de verticale as geven we de **ontwikkeling van de toegevoegde waarde** weer. We gebruiken hiervoor de periode 2010-2016. Deze cijfers hebben betrekking op de COROP-regio.
- De omvang van de bol geeft de **omvang van de toegevoegde waarde** weer (in de COROP).

Figuur 19: Regionaal verdienvermogen regio de Kop

Bron: CBS & LISA; Bewerking: Stec Groep 2018.

Op basis van dit figuur kunnen we de sectoren indelen in een viertal categorieën.

1. **Sterktes**: dit zijn de sectoren waar de regio sterk in is gespecialiseerd en/of die zeer sterk groeien in toegevoegde waarde. Dit zijn kortom de uitblinkers van de regio en kansrijke sectoren voor de toekomst. In dit geval gaat het om de landbouw en visserij, horeca en industrie.
2. **Groeiers**: dit zijn de sectoren die niet bovengemiddeld vertegenwoordigd zijn in de regio, maar die wel groeien in toegevoegde waarde. Dit zijn mogelijk kansrijke sectoren voor de toekomst. In de Kop gaat het om handel, logistiek, zakelijke diensten en overige diensten.

3. **Zwaktes:** dit zijn sectoren die afnemen in toegevoegde waarde en daardoor mogelijk aan concurrentiekracht verliezen en een bedreiging vormen voor de regionale economie. In de regio Kop van Noord-Holland gaat het om de financiële sector en in mindere mate om ICT en de bouw.
4. **Middenmoot:** de overige sectoren zijn sectoren die niet bovengemiddeld vertegenwoordigd zijn en/of niet of nauwelijks groeien. Het zijn voor de Kop de non-profit sectoren: overheid, zorg en onderwijs.

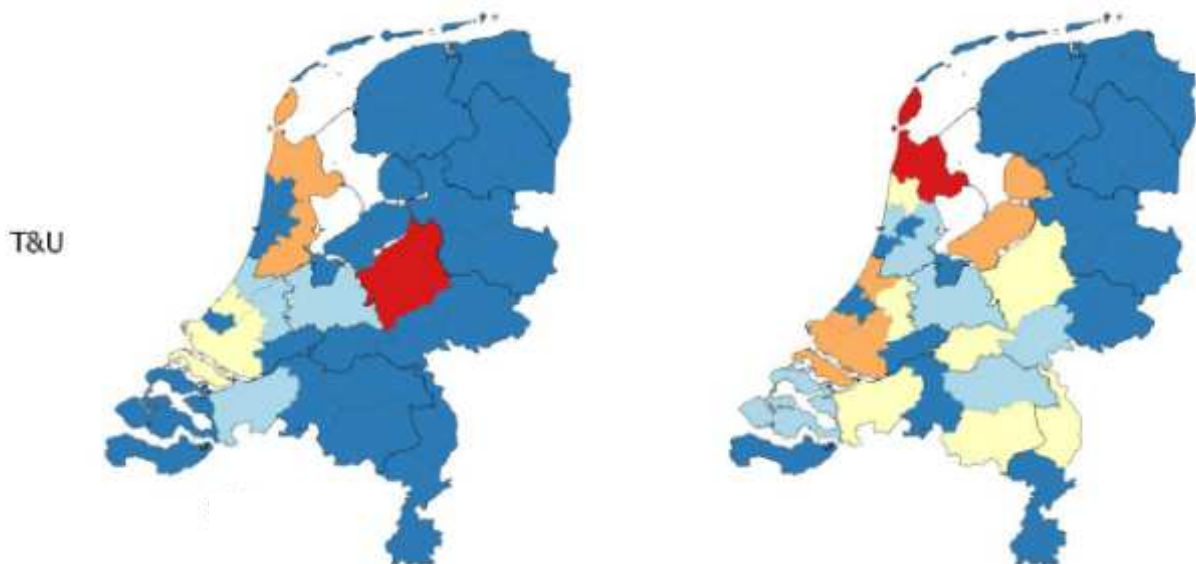
Relatief veel innovatief vermogen in tuinbouwsector

Groei van de economie en werkgelegenheid is gebaat bij innovatie en vernieuwing. Zo zorgen nieuwe bedrijven en spin-offs voor nieuwe ideeën en energie. Jaarlijks worden er in de Kop (COROP-regio) zo'n 2.500 nieuwe bedrijven opgericht, dit aantal is al jaren stabiel.

De omvang van de investeringen in Research & Development vormen een belangrijke indicator voor technologische innovatie en innovatieve bedrijvigheid. In de Kop liggen de investeringen in R&D met 7% (van de totale investeringen in vaste activa) onder het Nederlands gemiddelde van 9%. In absolute zin gaat het wel om € 164 miljoen in 2015 (CBS). Als aandeel van het BRP is dit 1,6%, nog onder de Nederlandse beleidsdoelstelling van 2,5% in 2020.

Sectoraal gezien wordt er veel in R&D en innovatie geïnvesteerd in de landelijke topsector Tuinbouw & Uitgangsmaterialen. Het aandeel publiek-private investeringen (PPS-toeslagen) is in de Kop vergeleken met de rest van Nederland hoog. De spreiding van deze investeringen is in deze sector binnen Nederland het hoogst; wat betekent dat er niet enkele grote spelers zijn, maar er juist een grote concentratie van midden- en kleinbedrijf aanwezig is in deze sector. Dit zijn onder andere de verschillende veredelings- en zaadbedrijven.

Figuur 20: Publiek-private investeringen (links) en spreiding onder bedrijven (rechts)

Bron: Regionale innovatie, Rathenau Instituut, 2018

Bedrijventerreinen goed voor circa kwart van werkgelegenheid

De Kop heeft naast Den Helder nog twee beroepshavens: Oudeschild en Den Oever. Den Helder is in Nederland dé haven voor de offshore industrie, waarbij er een sterke verbinding is met Den Helder Airport (marinevliegkamp de Kooy). Ook is het een kenniscentrum voor marine (diverse opleidingen van de marine) en marine biologie met instituten als NIOZ, MCN en IMARES. Den Helder is via sluisen en diverse vaarten en kanalen verbonden met bedrijventerreinen in de Kop, Kooyhaven en Kooypunt zijn via een sluis, met open zee verbonden. De havens van Oudeschild en Den Oever zijn vissershavens waarvandaan

ook de recreatieve tochten richting Wadden en IJsselmeer vertrekken. In Schagen vindt overslag plaats op bedrijventerrein Lagedijk (betoncentrale aan Lagedijkerweg).

De haven van Den Helder is van groot belang voor de regionale economie. Inclusief indirecte werkgelegenheid is de haven goed voor ruim 6.300 banen⁵. Dat is bijna 10% van het totaal aantal banen in de regio. Investerings in de haven hebben hiermee een groot multiplier effect, het belang van voldoende geschikt personeel is dan ook evident. De totale toegevoegde waarde van de havens is circa € 400 miljoen.

Tabel 7: Economische betekenis haven Den Helder (2016)

Indicator	Haven Den Helder	
Bedrijfsvestigingen		140
Werkgelegenheid	Direct	2.509
	Indirect	3.811
	Multiplier	2,52
Toegevoegde waarde	Direct	€ 304 mln
	Indirect	€ 95 mln
	Multiplier	1,31

Bron: Havenmonitor. De economische betekenis van Nederlandse Zeehavens 2002-2016. Erasmus Universiteit (oktober 2017).

De bereikbaarheid van de haven van Den Helder kan beter, dit gaat om de haven zelf maar ook om de verbinding tussen haven gerelateerde werkgelegenheid op andere op locaties als Kooypunt. Ook heeft de haven problemen bij het aantrekken en behouden van werkgelegenheid en kennis in de regio. Het aanbieden en aantrekken van gericht onderwijs is dan ook een speerpunt bij de havenontwikkeling.

5.2 Nul-scenario: Trends, ontwikkelingen en prognoses

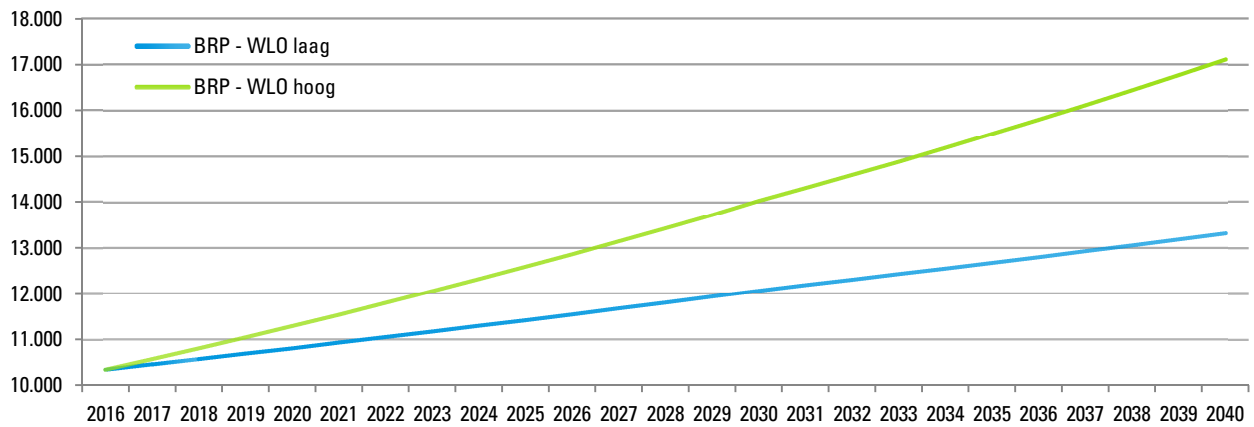
Deze paragraaf beschrijft de autonome verwachte ontwikkeling van de economie en werklocaties indien er geen specifiek beleid wordt gevoerd voor het creëren van een optimaal vestigingsklimaat (nul-scenario).

Ontwikkeling BRP

De groei van het BRP in de Kop van Noord-Holland hield de afgelopen jaren gelijke tred met de Nederlandse economie als geheel. Er is geen prognose beschikbaar van de ontwikkeling van het BRP voor de regio. Wel heeft het CPB/PBL in de WLO-scenario's macro-economische indicatoren doorgerekend op landelijk niveau, waaronder het BBP. We hanteren in het nul-scenario deze groeicijfers ook voor de Kop van Noord-Holland en nemen het BRP in 2016 als uitgangspunt. Zowel in het WLO-laag als -hoog scenario is er sprake van economische groei. In het laag-scenario stijgt het BRP naar circa € 13 miljard, in het hoog-scenario naar circa € 17 miljard.

⁵ Bron: Havenmonitor. De economische betekenis van Nederlandse Zeehavens 2002-2016. Erasmus Universiteit (oktober 2017).

Figuur 21: Verwachte ontwikkeling BRP in de Kop (COROP) o.b.v. WLO (in miljoenen euro's)

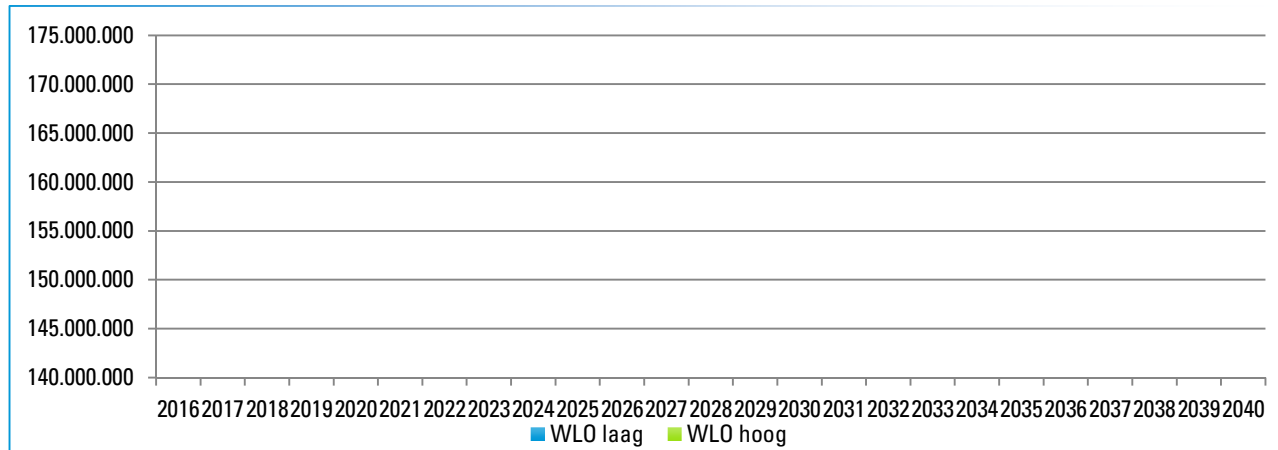

Bron: CBS, 2018 & CPB/PBL, 2015; Bewerking: Stec Groep, 2018

Investerings in R&D

In 2015 werd er in de COROP-regio Kop van Noord-Holland zo'n € 164 miljoen geïnvesteerd in onderzoek en ontwikkeling. In het nul-scenario rekenen we de investeringen door op basis van de verwachte banenontwikkeling. In het WLO-laag scenario zal daardoor het investeringsbedrag dalen naar circa € 150 miljoen per jaar en in het WLO-hoog scenario stijgen naar circa € 170 miljoen.

Figuur 22: Ontwikkeling investeringen in onderzoek en ontwikkeling, o.b.v. WLO-scenario's (COROP)

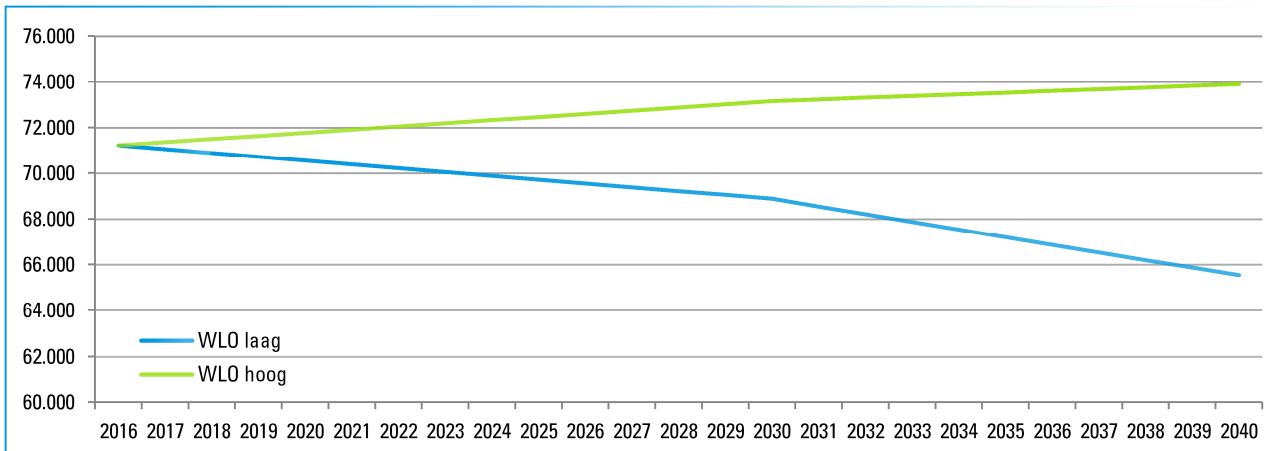

Bron: CBS, 2018; Bewerking: Stec Groep, 2018.

Totaal aantal banen

In 2016 telde de regio 71.230 banen. Het CBP/PBL heeft voor alle COROP-regio's de ontwikkeling van het aantal banen doorgerekend in twee scenario's (WLO scenario's laag en hoog). We nemen het aantal banen in de Kop in 2016 als uitgangspunt en rekenen het door op basis van de groeivoet uit de WLO-scenario's. In het lage scenario daalt het aantal banen met zo'n 5.700 tot 2040. In het hoge scenario neemt het aantal banen toe met 2.700. De ontwikkeling van het aantal banen in de meest recente jaren ligt het dichtst in de buurt, feitelijk zelfs onder, het WLO-laag scenario.

Figuur 23: Ontwikkeling aantal banen in de Kop in twee (WLO-)scenario's

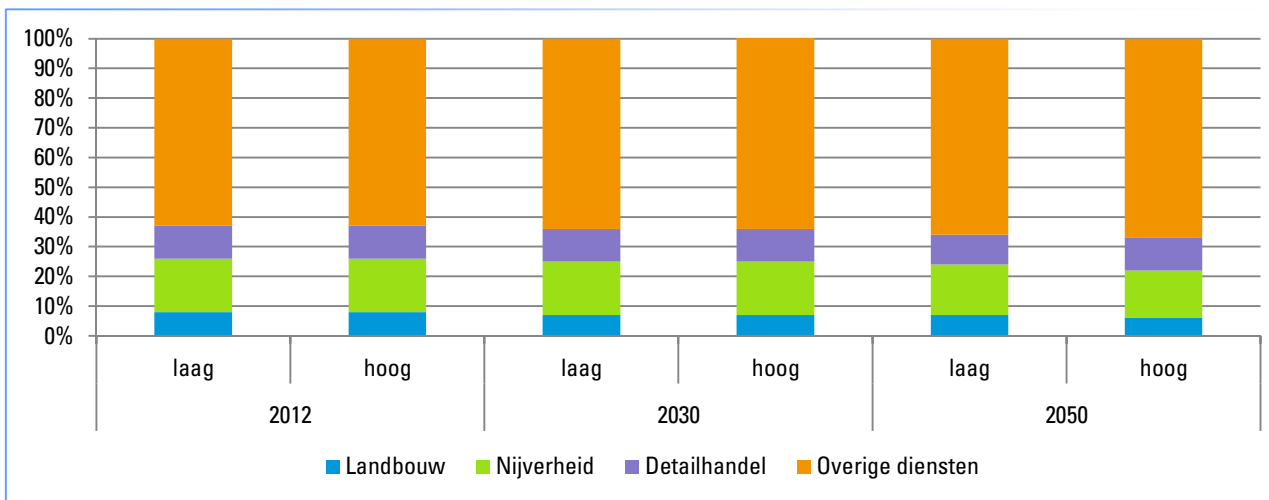

Bron: CPB/PBL, 2015

Aantal banen naar sector

De WLO-scenario's geven ook een indicatie van het de toekomstige verdeling van aantal banen naar vier hoofdsectoren. Het CPB/PBL maakt daarbij het volgende onderscheid: landbouw, nijverheid, detailhandel en overige diensten. De verwachting is dat het aandeel 'overige diensten' gaat groeien en dat het aandeel van de sectoren landbouw en nijverheid (licht) afneemt. Kortom, er wordt een (verdere) 'verdienselijking' van de economie verwacht. Dit is overigens in vrijwel heel Nederland het geval.

Figuur 24: Ontwikkeling aandelen vier hoofdsectoren in twee (WLO-)scenario's

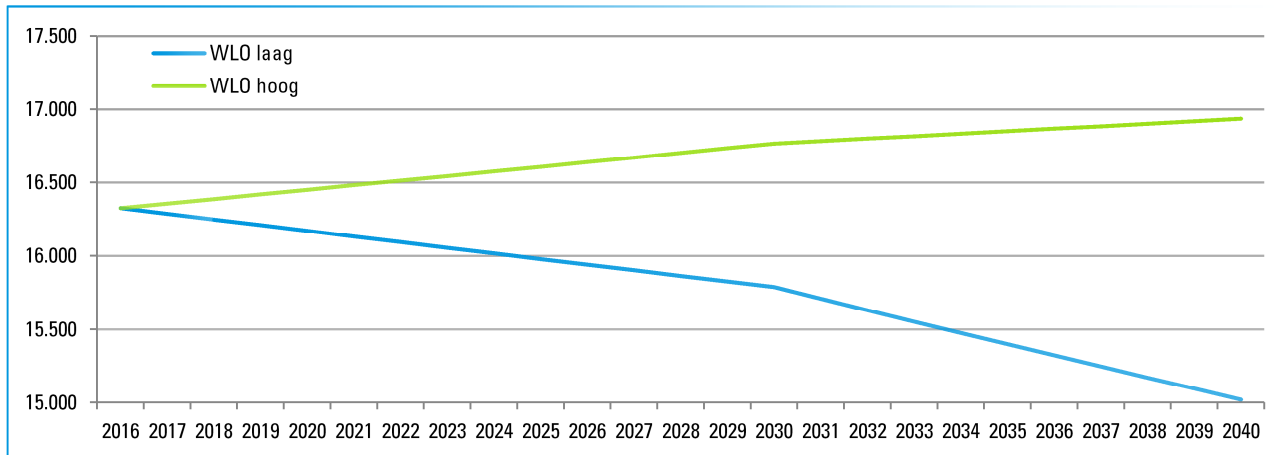
Bron: CPB/PBL, 2015.

Aantal banen op bedrijventerreinen

In de Kop is 23% van het aantal banen in de regio gevestigd op bedrijventerreinen. In 2016 ging het om circa 16.325 banen. In het nul-scenario rekenen we het aantal banen op bedrijventerreinen door op basis van de WLO-scenario's, en gaan we ervan uit dat het aandeel banen dat op een bedrijventerrein gevestigd is (de zogenaamde locatietypevoorkeur) gelijk blijft. In het WLO-laag scenario zal het aantal banen op bedrijventerreinen dalen naar circa 15.000 banen; in het hoge scenario zal het stijgen naar bijna 17.000.

Figuur 25. Ontwikkeling aantal banen op bedrijventerreinen o.b.v. WLO-scenario's

Bron: Provincie Noord-Holland, 2017; Bewerking: Stec Groep, 2018.

5.3 Impact Programma 'De Kop Werkt!'

In deze paragraaf brengen we de verwachte effecten van het programma in beeld en ontstaat inzicht in de bijdrage van het programma aan de verbetering van het vestigingsklimaat voor bedrijven in de Kop. Onderstaande projecten dragen bij aan een verbetering van de economische potentie van de Kop, de investeringen vanuit het Programma bedragen in totaal € 17,2 miljoen.

Tabel 8: Projecten met impact Economie en Werklocaties

Project	Investering	€ Effect kwantitatief		Effect kwalitatief	
Haven	€ 5,1 miljoen				
Verbreding Kade 43-46 voor offshore schepen	aanleg verbrede kade				
Ontwikkeling Paleiskade 2 tot offshore industrie locatie	aanleg diepzeekade				
Onderzoek naar en maatregelen Geluidsruimte	onderzoek en maatregelen geluidsruimte om havenontwikkeling mogelijk te maken				
Deelprojecten 211, 212, 216, 217, 218	fysieke verbetering infra en bereikbaarheid				
Project Buitenveld	herbestemming locatie Buitenveld tussen haven en Willemsoord				
Project Building with Nature	natuurcompensatie en modelsimulatie voor aanpassing haven				
Infrastructuur	€ 8,1 miljoen				
Opstellen bereikbaarheidsplan	opstellen bereikbaarheidsplan Kop van NH				
ICT gestuurd mobiliteitssysteem Wieringerwerf-Agriport-Middenmeer-Hoorn	ontwikkeling ICT gestuurd mobiliteitssysteem				
Ongelijkvloerse aansluitingen A9 – N9 – Den Helder	realisatie ongelijkvloerse aansluitingen				
Oost-West Stolpen Medemblik	realisatie betere doorstroming A-A9				
Verbetering doorstroming N250 (boot Texel- knooppunt de Kooij)	verbetering doorstroming in Den Helder, project N250-03				
Vaste oeververbinding Burgervlotbrug	nieuwe brug over NH kanaal tussen Schoorldam en de Stolpen				
Arbeidsmarkt en onderwijs	€ 2,3 miljoen				
Carrières in de Kop	organisatie evenement				
Regiosectorplan zorg	externe inhuur projectleiding en communicatie				
Regiosectorplan Agribusiness	externe inhuur projectleiding en communicatie				
Regiosectorplan Energy & duurzaamheid en Maritiem & Offshore	externe inhuur projectleiding en communicatie				
Campagne arbeidsmarktcommunicatie en uitvoering regiosectorplannen	opstellen en uitvoeren van deelplannen diverse sectoren en evenementen carrières in de Kop				
Regiosectorplan toerisme en recreatie	Externe inhuur projectleiding en communicatie				
Huisvestings-programma arbeidsmigranten	handhaving en faciliteren aanjaagteam, regionale afspraken				
Duurzaamheid	€ 0,1 miljoen				
Verduurzamings-onderzoeken agrarische sector	Verduurzamingsmaatregelen				
Gezond lokaal voedsel programma	verbetering regionale samenwerking, faciliteren en organiseren				
Overig	€ 1,6 miljoen				
Herontwikkeling onderzoekslocatie Petten Energy & Health Campus	vergroten aantrekkelijkheid locatie en behouden en uitbreiden werkgelegenheid				
Opstellen omgevingsvisie	opstellen omgevingsvisie				

Ingrepen in haven en bereikbaarheid hebben meeste impact

Het verbeteren van de havenfaciliteiten in Den Helder heeft een directe kwalitatieve impact. In totaal is er ruim € 5 miljoen gereserveerd voor voornamelijk fysieke ingrepen in haven- en kadefaciliteiten en daaraan gerelateerde infrastructuur. De afhandeling van schepen kan daardoor efficiënter en er ontstaat meer ruimte voor havengebonden bedrijvigheid (kwantitatieve impact), naast de bestaande marine en maritieme activiteiten. Goede kade en aan- en afvoermogelijkheden zijn harde vestigingscriteria voor bedrijven uit

speerpuntsectoren als offshore, maritiem en energie. Investeren in dit soort vestigingsvoorwaarden is daarom ook cruciaal en randvoorwaardelijk voor economisch succes. Bovendien zijn deze investeringen noodzakelijk voor het concurrerend vermogen van de regio als maritieme vestigingslocatie.

Ook projecten gericht op de bereikbaarheid van de haven, maar ook van de Kop en binnen de Kop specifiek, zorgen voor een beter ondernemersklimaat in de Kop. Binnen het Programma is ruim € 8 miljoen gereserveerd voor infrastructuurprojecten. Deze directe investeringen leiden tot een snellere bereikbaarheid van verschillende werklocaties, waaronder de haven van Den Helder. In het licht van de ambities van de Port of Den Helder en de Kop in zijn geheel zijn ook deze infrastructurele ingrepen zeer belangrijk voor het bereiken van de doelen. Zonder deze ingrepen zou de haven achterop raken in de concurrentie met andere havens die bijvoorbeeld ook inzetten op de offshore (wind) sector (zoals Harlingen, Zeeland Seaports, Rotterdam en Eemshaven). We zien nu al dat andere regio's investeringen aantrekken op gebied van energie en offshore, zoals Zeeland Seaports met de komst van bedrijven als Vestas en Ørsted. De haven van Den Helder heeft staat eigenlijk voor twee transities; de eerste is meer samenwerking tussen marine en civiele activiteiten en hiernaast de overgang van olie en gaswinning naar duurzame (wind-)energieopwekking. Om beide transities te laten slagen (met een grote spin-off of multiplier-effect) is een goede regionale samenwerking van groot belang en zijn forse investeringen gevraagd. Het Programma De Kop Werkt! zet hier met de diverse ingrepen in de haven en bereikbaarheid op in.

Ook voor de overige werklocaties is investeren in infrastructuur van belang. Een goede bereikbaarheid is één van de cruciale vestigingsvoorwaarden voor bedrijven en draagt direct bij aan een beter vestigingsklimaat.

De kwalitatieve verbetering van de havens en de bereikbaarheid van de regio kan op termijn leiden tot extra banen. Zoals al hiervoor aangegeven, deze investeringen zijn randvoorwaardelijk om de groei in de groeisectoren als agribusiness, marien, maritiem & offshore en duurzame energie te kunnen bereiken. De multiplier van nieuwe banen in de haven(s) is met 2,5 zeer groot, investeringen hebben hiermee ook kwantitatief een groot effect.

Hetzelfde geldt voor de herontwikkeling van de onderzoekslocatie Petten. Dit project richt zich op het vergroten van de aantrekkelijkheid van deze locatie en het behoud en uitbreiding van de werkgelegenheid. Het terrein is nu nog gesloten, een herontwikkeling is hiervoor noodzakelijk om de ontwikkeling tot Energy & Health Campus mogelijk te maken.

Overigens merken we op dat de projecten op gebied van infrastructuur vooral bijdragen aan onderzoek. Dat betekent dat investeringen in infrastructuur niet per definitie vast staan. We gaan er in onze effectberekeningen van uit dat deze projecten daadwerkelijk gerealiseerd worden.

Oplossen mismatch arbeidsmarkt voorwaarde voor hogere economische groei

In paragraaf 4.3 beschrijven we de impact van het programma op het thema Arbeidsmarkt & Onderwijs. De investeringen in de projecten onder dit thema bedragen € 2,3 miljoen. Dit thema heeft vanzelfsprekend een zeer sterke relatie met het thema economie en bijvoorbeeld banengroei. Een mismatch op de arbeidsmarkt en een tekort aan personeel bij bedrijven belemmert economische groei. Investeren in het oplossen van deze mismatch is daarom een voorwaarde om een hogere economische groei te behalen dan in het WLO-laag scenario.

We verwachten dat de projecten voor Arbeidsmarkt & Onderwijs het meest effect zullen hebben op het oplossen van de mismatch in de speerpuntsectoren Agribusiness, Energie en Maritiem & Offshore. De mismatch in deze sectoren is namelijk vooral kwalitatief van aard. We zagen verder dat de multiplier van de werkgelegenheid in de haven van Den Helder 2,5 bedraagt. Dit betekent dat gemiddeld genomen elke nieuwe baan in de haven zorgt voor nog eens 1,5 baan in de regio. Investeren in de haven, en het oplossen van de mismatch op de arbeidsmarkt in deze sector heeft hiermee een groot positief effect op de werkgelegenheid van de regio.

In de sectoren zorg en recreatie gaat het met name om een kwantitatieve mismatch. Waar het gaat om aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt (kwalitatief) kunnen projecten meer invloed uitoefenen, door bijvoorbeeld het inzetten van omscholingstrajecten of betere samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven.

Het (gedeeltelijk) oplossen van de mismatch op de arbeidsmarkt zorgt ervoor dat het voor bedrijven eenvoudiger wordt op goed personeel te vinden en daarmee in hun groeiverwachting te voorzien. Als we de ontwikkeling van banen in de afgelopen 10 tot 15 jaar doortrekken (trendlijn), dan ligt deze ontwikkeling tussen het WLO-laag en -hoog scenario. We verwachten dat de een verdergaande regionale samenwerking en de projecten gericht op Economie & Werklocaties en Arbeidsmarkt & Onderwijs kunnen leiden tot de werkgelegenheidsgroei conform het WLO-hoog scenario. Dat betekent een banengroei van 4% tot en met 2040, een toename van circa 2.700 banen.

De speerpuntsectoren in de Kop zijn kennis- en kapitaalintensief. Dat betekent dat groei in aantal banen in deze sectoren leidt tot relatief hogere R&D uitgaven in deze sectoren. In het beleidscenario gaan we uit van een groei van R&D-uitgaven van circa 8% tot en met 2040 (in plaats van maximaal 4% in het nulscenario). Dit betekent een totale stijging van de R&D uitgaven in de totale periode van € 78 miljoen.

Tabel 9: Effecten beleid 'De Kop werkt!' op Economie en Havens

	Nulscenario	Beleid Kop Werkt	Vershil
Banen	-5.700 <> + 2.700	2.700	0 – 8.400
Investeringen Research & Development	€ 4,2 miljard	€ 4,3 miljard	€ 78 miljoen
Transitie haven marine -> marine civiel & olie/gas -> windenergie	0	+	+

De impact van de projecten in het Programma tonen een aantal kwantificeerbare effecten. Het beleid en de verschillende projecten hebben naar verwachting een positieve invloed op:

- Het aantal banen. We gaan uit van een banengroei conform het WLO-hoog scenario. Dit komt omdat er middels het programma vol wordt ingezet op randvoorwaardelijke verbeteringen van het vestigingsklimaat, onder andere door het verminderen van de mismatch op de arbeidsmarkt, het verbeteren van de condities in en bereikbaarheid van de Port of Den Helder, de bereikbaarheid van de regio en de stimulering van hotspots zoals de Energy & Health Campus. Investerings ten behoeve van de haven hebben qua werkgelegenheid een groot multiplier effect.
- De hoogte van de investeringen in Research & Development, met name door de groei van de speerpuntsectoren waar veel innovatie plaatsvindt.
- De transitieopgave van de haven Den-Helder: van marinehaven naar meer samenwerking tussen marine en civiel en van olie/gas haven naar meer windenergie en servicehaven. Zonder noodzakelijke investeringen komen deze transitie niet van de grond en zou Den Helder terrein verliezen ten opzichte van concurrerende havens als Zeeland Seaports en Eemshaven.

5.4 Aanbevelingen

Regionale samenwerking belangrijk

Samenwerking tussen de verschillende gemeenten is nodig. In het programma zijn hiervoor projecten opgenomen als de regionale bereikbaarheid, het opstellen van omgevingsvisies en plannen van aanpak voor vestigingsmilieus. Verder wordt er samengewerkt bij de sectorplannen voor arbeidsmarkt en onderwijs. Samenwerking op al deze thema's is cruciaal. Een project als de verbetering van de haven in Den Helder heeft in eerste instantie een direct effect op Den Helder zelf. Echter, een beter functionerende haven in Den Helder straalt af op de gehele regio. Samenwerkende bedrijven en toeleveranciers die in de regio zijn gevestigd profiteren van economische groei in de haven. Met name de verbindingen tussen energie, offshore en agribusiness zijn sterk in de regio, en de regionale omstandigheden binnen de Kop voor deze cross-overs zijn goed.

Figuur 26: voorbeelden cross-overs speerpuntsectoren in Kop

Energy en Health

Energy en Agribusiness

Offshore, Energy & Maritiem

Strategische waarde bedrijventerreinen

De gemeenten hebben gezamenlijk een veel sterkere propositie en voldoende massa om clusters en innovatie te stimuleren. Alleen door goed samen te werken kan worden gestuurd op de (her-) ontwikkeling van bestaande en nieuwe locaties. Ook de ontwikkeling van de Petten Energy & Health Campus heeft alleen kans van slagen als er duidelijk afspraken worden gemaakt over de vestiging van bedrijven hier en niet elders. Met zowel het *Convenant werklocaties in de Kop* (2016) als *Werkwijze bedrijfshuisvesting op bedrijventerreinen in de Kop van Noord-Holland* (2012) worden hier al jaren goede afspraken over in de regio gemaakt.

6 Toerisme en recreatie

6.1 Hoe staat de regio ervoor?

De Kop heeft een aantrekkelijke ligging voor toerisme en recreatie, omgeven door IJsselmeer, Wadden- en Noordzeekust en de aanwezigheid van Texel en een oud historisch agrarisch landschap met beschermde dorpsgezichten. Verder ligt het, zeker voor buitenlandse toeristen, dichtbij de toeristische hotspot MRA.

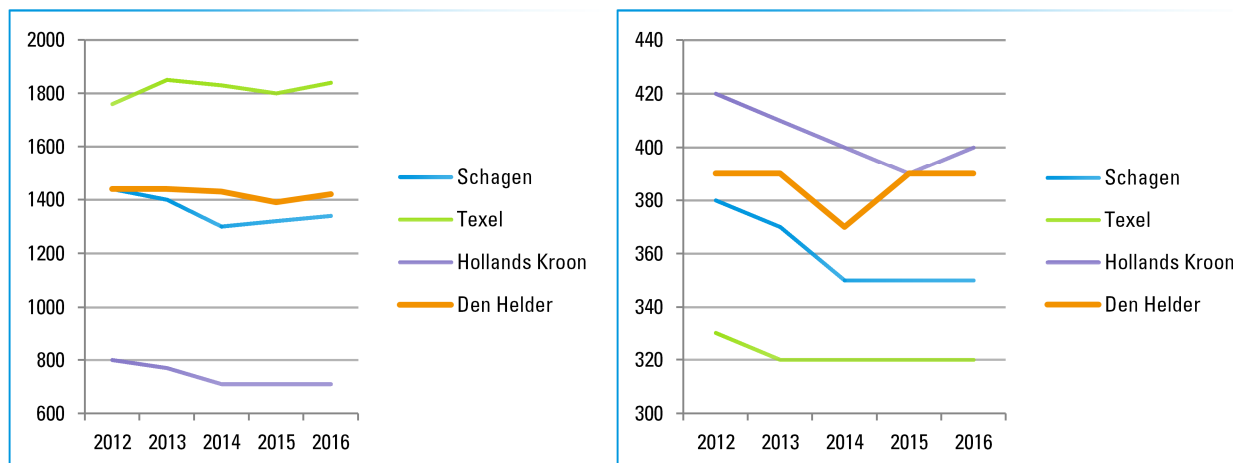
Bestedingen het hoogst op Texel, groei in de Kop blijft achter op provincie

Toerisme is een belangrijke inkomstenbron voor de Kop van Noord-Holland (circa 13% van de totale inkomsten). Ongeveer 65% van de bezoekers van de Kop komt uit Nederland en circa 30% uit Duitsland. Zo ontvangt Texel ongeveer 1 miljoen bezoekers per jaar. Gemiddeld geven toeristen in Texel op vakantie € 254 uit. In de rest van de Kop is dit € 156. Dit is in de periode 2011 tot 2014 redelijk stabiel gebleven. De totale besteding van toeristen in de periode is ook gelijk gebleven. In 2011 was dit circa € 146 miljoen en in 2014 circa € 145 miljoen. De Kop blijft hiermee achter bij de stijging in de provincie, waar in 2011 in totaal € 295 en in 2014 € 381 miljoen uitgegeven werd (+30%).

Aantal banen en vestigingen sinds 2012 relatief stabiel

Het aantal banen in recreatie en toerisme in de kop van Noord Holland is in de periode 2012 -2016 relatief stabiel. In 2012 waren er 1.520 vestigingen en 5.440 banen in de Kop. In 2016 waren dit 1.460 vestigingen en 5.310 banen. Zie onderstaand figuur. In de Kop is het grootste deel van de toeristisch recreatieve verblijfsparken van de provincie gelegen.

Figuur 27: Aantal banen (L) en aantal vestigingen (R) in recreatie en toerisme

Bron: Waarstaatjegemeente.nl, LISA (2016); Bewerking: Stec Groep, 2018.

Bezoekers van de Kop: oudere stellen en gezinnen, voor een verblijf van 2 tot 4 dagen

De bezoekers en dagrecreanten zijn voornamelijk stellen (58%), grotendeels 50-plussers, of gezinnen met kinderen tussen de 6 en 12 jaar. De doelgroep voor de Kop is daarmee gemiddeld ouder dan gemiddeld in Nederland. Het strand is de voornaamste reden dat bezoekers naar de Kop komen, meestal voor een kort verblijf van 2 tot 4 dagen (61%). Daarnaast wandelen (58%) of fietsen (23%) de bezoekers ook graag. Verblijf vindt doorgaans plaats in een hotel (38%), vakantiebungalow (24%) of bed and breakfast (15%).

Het bezoekersaantal in de Kop stagneert: prijskwaliteitverhouding moet beter

De Kop van Noord-Holland heeft jaarlijks 8,5 miljoen bezoekdagen. Ruim de helft hiervan komt voor rekening van Texel. Toch is er sprake van een stagnatie in de groei van het aantal bezoekers in de regio. Onder andere vanwege de relatief ongunstige prijs/kwaliteitsverhouding, voor zowel horeca als de (verblijfs-) accommodaties. De toegevoegde waarde kan stijgen door kwaliteitsverbetering en het ontwikkelen van nieuwe concepten. Het toeristisch en recreatief aanbod in de Kop van Noord-Holland is gevarieerd, je vindt er strand, zee, duinen, historische kernen en musea. Verder biedt met name de driezijdige kust, samen met de unieke positie van Texel en de Afsluitdijk, en een aantal aantrekkelijke toeristisch-recreatieve kernen zoals Schagen en Callantsoog concrete mogelijkheden. Ook het verbinden van het kusttoerisme met het achterland biedt kansen, zeker in combinatie met natuurontwikkeling en kustversterking.

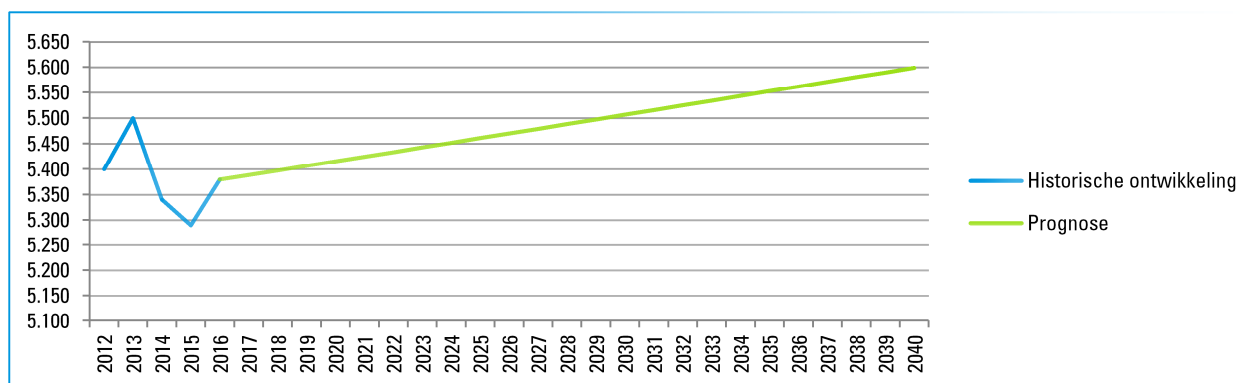
6.2 Nulscenario: Trends, ontwikkelingen en prognoses

Deze paragraaf beschrijft de autonome verwachte ontwikkeling van het toerisme en de recreatie sector indien er geen specifiek beleid wordt gevoerd voor het creëren van een optimaal leef- en recreatieklimaat (nul-scenario).

Aantal vestigingen afgelopen jaren licht gedaald, banen stabiel

Tussen 2012 en 2016 is het aantal vestigingen in het toerisme afgenomen van circa 1.520 tot 1.460. Dit is circa 1% per jaar. Het betreft een periode met slechte economische omstandigheden, daarom is het niet verwonderlijk dat dit aantal in deze conjunctuurgevoelige sector is teruggelopen. Het aantal banen is redelijk stabiel gebleven. Prognoses specifiek voor de recreatie of toerisme branche zijn er niet. We gaan daarom uit van het hoge WLO scenario qua ontwikkelingen van het aantal banen. Hierin zien we dat het aantal banen in de Kop met zo'n 4% toeneemt. Dit is opgebouwd uit een daling bij de sectoren landbouw en nijverheid en groei in de detailhandel en overige diensten. Werkgelegenheid in de recreatie en toerisme bevinden zich in deze twee laatste categorieën, en hier rekenen we dan ook met de gemiddelde groei van 4% (hoger is mogelijk).

Figuur 28: Ontwikkeling van het aantal banen in het toerisme

Bron: CBS, 2016; Bewerking: Stec Groep, 2018.

Aantal bezoekers/toeristen en bestedingen

De markt voor toerisme en recreatie verandert snel, doordat behoeften en gedrag van recreanten en toeristen veranderen. Het huidige aanbod in de Kop voldoet niet optimaal aan de kwalitatieve vragen van deze consument, daarom is het goed dat er aandacht voor de destiniemarketing in het programma. Kwalitatieve verbetering van de kustgebieden, de recreatievaart, vakantieparken en onderscheid tussen de verschillende regio's en kernen is nodig om goed in te kunnen spelen op deze veranderingen. De regionale identiteit van het gebied is nog onvoldoende herkenbaar, al worden hier nu stappen gezet door bijvoorbeeld de organisatie en website van Holland boven Amsterdam.

De bestedingen aan recreatie en toerisme zijn de afgelopen jaren zeer stabiel. Omdat richting de toekomst zowel het aantal banen, aantal bezoekers en bestedingen erg onzeker zijn, verwachten we hier geen financiële grote verschuivingen tot 2040. Voor de berekening in het nulscenario houden we daarom een groei aan van het aantal bezoekers en bestedingen die gelijk is aan de verwachte groei van het aantal banen, namelijk 4%. De bestedingen stijgen daarmee van € 145 miljoen in 2016 naar € 150 miljoen in 2040. Over de gehele periode gaat het om extra inkomsten van circa € 72 miljoen (nominaal).

6.3 Impact Programma 'De Kop Werkt!'

In deze paragraaf brengen we de verwachte effecten van het programma in beeld en ontstaat inzicht in de bijdrage van het programma aan de potentiële groei van het toerisme en de recreatiemogelijkheden in de Kop. Onderstaande projecten dragen bij aan het verbeteren van het toerisme, recreatie en destiniemaking van de Kop, de investeringen vanuit het Programma bedragen in totaal € 9,7 miljoen.

Tabel 10: Projecten met impact Toerisme en Recreatie

Project	Investering	€ Effect kwantitatief			Effect kwalitatief		
Openbare ruimte	€ 3,2 miljoen						
Planet Texel / Revitalisering De Koog	Kwaliteit kern, oa openbare ruimte						
Herontwikkeling Petten Zuid	Inrichting openbare ruimte tbv recreatieve ontwikkeling						
Recreatie routenetwerk	Onderzoek naar toeristische overstapplaatsen						
Revitaliseringsfonds verblijfsrecreatie	Herstructurering verblijfsrecreatie, met name voor stimulering van de herstructurering van de verouderde parken						
(Water-)infrastructuur	€ 2,2 miljoen						
Verbeteren verbinding zee-strand-Huisduinen	Bereikbaarheid via afslag naar strand						
Verbetering Zanddijk	Veilige fietsroute						
Opstellen bereikbaarheidsplan	Opstellen bereikbaarheidsplan Kop van NH						
Groen blauw netwerk	Recreatievaart nieuwe verbindingen, opstellen uitvoeringsprogramma						
Versterking vaarroutenetwerk KvNH Amstelmeer-IJsselmeer	Verbetering vaarroutes, door bypass Den Oeverse Vaart en Amstelmeerkanaal						
Versterking vaarroutenetwerk, KvNH knooppunt Kolhorn	verbetering doorvaart en routenetwerk naar andere regio's						
Kwalitatieve kust	€ 2,6 miljoen						
Versterken IJsselmeerkustbeleving	Aanleg recreatieve voorzieningen langs de IJsselmeerkust						
Versterking ligging aan zee/Voorhoedeproject	pilot multifunctionele dijk, Den Helder weer stad aan zee						
Regionaal uitvoeringsprogramma Noordzeekust	opstellen en uitvoering programma Regionaal Noordzeekust						
Identity Matching	activiteiten en werkzaamheden die DNA vd kustplaatsen in beeld brengen						
Waddenbaai	recreatieve Waddenbelevingsroute, actieprogramma						
Arbeidsmarkt en onderwijs	€ 0,1 miljoen						
Regionale visies opstellen (recreatie en toerisme en detailhandel)	onderzoeken naar wensen en behoeften tbv goed aanbod						
Regiosectorplan Toerisme en recreatie	projectleiding en communicatie						
Overig	€ 1,7 miljoen						
Positionering van de Kop als bestemming voor verblijf en dagbezoek	marketingstrategie en activiteiten						
Opstellen omgevingsvisie	Opstellen omgevingsvisie						

Ook in toerisme en recreatie zorgen fysieke ingrepen voor directe impact

In totaal wordt circa € 10 miljoen geïnvesteerd in projecten gericht op het verbeteren van de attractieve waarde van de Kop voor toeristen, dagbezoekers en recreanten. Uiteraard hebben niet alleen bezoekers van buiten de regio hier profijt van, maar ook de inwoners van de Kop profiteren van deze kwalitatieve verbeteringen. Investerings in de nieuwe recreatie mogelijkheden, zoals Petten Zuid, zorgen voor meer bezoekers (kwantitatief), maar ook de investeringen in waterinfra kunnen op termijn meer recreanten aantrekken.

Er wordt sterk ingezet op de attractieve waarde van de verschillende kusten; het Waddengebied, de IJsselmeerkust en de Noordzeekust. Ook wordt zo'n € 1,5 miljoen geïnvesteerd in de recreatievaart binnen de regio en in de verbinding hiervan met andere regio's, onder andere in het kader van het versterken van het 'groen-blauwe raamwerk'.

Een derde grote investeringssom is het herstructureringsfonds voor verouderde vakantieparken. Met het fonds wordt de herstructurering van de parken gestimuleerd, de feitelijke investeringen in de herstructurering zal meer van de eigenaren moeten komen. Ook hier is regionale samenwerking en afstemming van groot belang. Net als bij andere voorzieningen zijn keuzes nodig over waar te investeren en te herstructureren en waar dit minder opportuun is.

Naast fysieke ingrepen zijn ook marketing en profilering belangrijk voor toerisme en recreatie

De Kop werkt samen met de toerisme sector om de regio te promoten als bestemming voor recreatie en toerisme. Het profiel wordt al goed neergezet middels de samenwerking in Holland Boven Amsterdam. Het onderscheiden en bekend maken van de diverse gebieden en toeristische kenmerken is speerpunt en biedt kansen voor de hele regio.

De concurrentie voor recreatie is groot, De Kop concurreert met zowel Nederlands als buitenlandse recreatiemogelijkheden. Het is dus echt van belang dat de regio zichzelf sterk profileert op hun sterke kanten, zodat potentiële bezoekers weten wat de regio te bieden heeft voor dagrecreatie en meerdaags verblijf. In potentie kan de toerisme sector sterk groeien in De Kop, maar daarvoor is wel een sterke marketingcampagne nodig.

Kwantitatieve verschillen met nul-scenario: circa 10% meer bezoekers en bestedingen

In het nulscenario wordt uitgegaan van een toename van het aantal banen in de horeca met 4%. In het beleidsscenario gaan we uit van de hoge WLO, waarbij voor de sector horeca en vrije tijd een groei van 9% mogelijk is. Dit betekent dat het aantal extra banen tot 2040 meer dan verdubbelt ten opzichte van het nulscenario. Het gaat om circa 485 extra banen in de gehele regio.

Deze stijging in banen wijst op een toename van het aantal toeristen en dagrecreanten. Deze stijging (geschat op 10%) is vooral te danken aan investeringen in infrastructuur en de kustbeleving, omdat deze zorgen voor een meer toegankelijk en aantrekkelijk gebied. Daarnaast is de marketing ook erg belangrijk om toeristen bekend te maken met de regio. Momenteel stagneert het aantal bezoekers door een slechte prijs-kwaliteit verhouding, maar door goede investeringen in deze sector is er veel potentie voor groei van bezoekersaantallen. En meer bezoekers zorgen voor meer bestedingen, deze nemen ook met 9% toe, van € 145 miljoen in 2016 naar € 158 miljoen in 2040. Over de gehele periode gaat het om extra inkomsten van circa € 160 miljoen (nominaal).

Vergrijzing biedt kansen voor toerisme, grote doelgroep met vrije tijd

Door de veranderende samenstelling van de bevolking komen er meer ouderen, een doelgroep met doorgaans meer vrije tijd. Dit biedt kansen voor de recreatiebranche in de Kop. Hoewel het aantal ouderen gelijk blijft ten opzichte van het nulscenario is de kans groot dat er door de projecten meer extra ouderen naar de Kop toe komen. Door de fysieke verbeteringen wordt het gebied beter toegankelijk (onder andere fietsroutes) en aantrekkelijker (accommodaties) voor ouderen. Daarnaast biedt de oudere doelgroep mogelijkheden om luxere accommodaties en excursies aan te bieden, eventueel in combinatie met zorg.

Tabel 11: Effecten beleid 'De Kop werkt!' op Toerisme en Recreatie

	Nulscenario	Beleid Kop Werkt	Vershil
Aantal banen	Stand: 5.595 Ontwikkeling: + 215	Stand: 5.865 Ontwikkeling: + 485	Extra toename van circa 270 banen
Aantal bezoekers	Groeit met 4%	Groeit met 10%	Stijging van 6% extra
Bestedingen	Een toename van € 72 miljoen tussen 2016 en 2040	Een toename van € 160 miljoen tussen 2016 en 2040	Een extra toename van € 90 miljoen over de gehele periode (6% totaal)

De impact van de projecten in het Programma tonen een aantal kwantificeerbare effecten. Het beleid en de verschillende projecten hebben naar verwachting een positieve invloed op:

- Het aantal banen. We gaan uit van een banengroei conform het WLO-hoog scenario, waarbij voor de sector horeca en vrije tijd een groei van 9% mogelijk is
- Het aantal bezoekers neemt toe met 6%, dit komt door de projecten die ingrijpen in de bereikbaarheid (met name via water), de kustbeleving, en de openbare ruimte van verschillende kernen. Hiernaast wordt sterk ingezet op de promotie van de Kop als bestemming.
- Door het verbeterde toeristische profiel en de promotie van de Kop komen er meer mensen, die ook meer van de regio verkennen en hierdoor langer zullen blijven. De jaarlijkse bestedingen per bezoeker stijgen hiermee.

6.4 Aanbevelingen bij dit deelgebied

Het unieke open karakter van de regio, maar ook de mogelijkheden wereldwijd koploper te zijn in nieuwe sectoren als agribusiness, duurzame energie, offshore en verschillende overlappen hiertussen bieden kansen voor meer dagbezoekers.

De focus ligt hierbij op het benadrukken van het innovatieve gebruik van het landschap (landbouwgrond, kust e.d.) voor meerdere doeleinden als energie opwekking en recreatie. Zowel voor Nederlandse bezoekers als toeristen uit het buitenland zullen dit soort bezoeken interessant zijn, net zoals bezoeken aan de Afsluitdijk en de Deltawerken. Dit type landschapsgebruik en de combinatie met recreatie noemen we 'groene, innovatie recreatie en productie'.

Ook de trends in en rondom Amsterdam (meer gewenste landelijke spreiding van buitenlandse toeristen) bieden kansen voor de Kop. Doordat de bevolking in de Kop, maar ook hierbuiten, vergrijst, zullen grotere aantallen mensen tijd hebben voor recreatie.

Als de positionering van de Kop als toeristische regio goed wordt gepromoot en er blijvend wordt geïnvesteerd in de attractiviteit, bereikbaarheid en verscheidenheid van de verschillende locaties, zien we mogelijkheden voor het trekken van extra bezoekers, door:

- verbeterde aantrekkelijk aanbod voor ouderen (groeierende groep)
- meer toeristen vanuit regio Amsterdam
- extra doelgroepen door promotie 'groene, innovatieve recreatie en productie'

Dit was het laatste van de 4 deelgebieden. Voor het totale overzicht verwijzen we naar de samenvatting aan het begin van deze rapportage.